

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

BITVA, KTERÁ (NE)BYLA. CÍRKEVNĚ-POLITICKÁ A KONFESIJNÍ
INSTRUMENTALIZACE BITVY U DOMAŽLIC (1431) V LITERÁRNÍCH
PRAMENECH POZDNÍHO STŘEDOVĚKU A RANÉHO NOVOVĚKU

Vedoucí práce: PhDr. Petr Hlaváček, PhD.

Autor práce: Marcel Paška
Studijní obor: Historie
Ročník: 4.

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 23. července 2009

Anotace

Tato práce chce zhodnotit vývoj náhledu na křížovou výpravu proti českých husitům v roce 1431. Křížová výprava je označena jako pátá. V úvodu je stručné shrnutí českých historiků 20. století a jejich popisů této události. Hlavními prameny jsou kroniky, pocházející z 15. až 17. století. Pozornost je zaměřena na vývoj pohledu na tuto událost během necelých dvou staletí.

Jedna kapitola se věnuje označení vojáků obou stran. Každý autor nazýval křižáky i husity jinak. Hlavním cílem práce je potvrzení či vyvrácení teze, že u města Domažlice byla svedena bitva obou vojsk a křižáci byli posléze zahnáni husitským zpěvem.

Summary

This work wants to assess a progress of the fiveth crusade in a chronicles of the Middle Ages and an early modern period. This crusade was against a Hussites in 1431. There is a recapitulation of czech historians of the 20th Century in a prologue.

The main sources of this work are a chronicles from the 15th Century till the 17th Century. One of chapters is about a names of soldier of booth armies.

The main intention of this work is to confirm or to rebut the „Battle of Domažlice“.

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval všem lidem, kteří mi ulehčili mou práci. Zvláštní poděkování si zaslouží PhDr. Petr Hlaváček, který mou bakalářskou práci vedl. Děkuji za veškeré rady, připomínky, pomoc při vyhledávání a získávání pramenů. Rovněž děkuji za to, že jsem svou práci nemusel vytvářet v nervózní a uspěchané atmosféře.

Rád bych také poděkoval zaměstnancům institucí, které jsem při své práci využíval. Jedná se o Jihočeskou vědeckou knihovnu v Českých Budějovicích, knihovnu Teologické fakulty JU v Českých Budějovicích, Městskou knihovnu Boženy Němcové v Domažlicích, Studijní a vědeckou knihovnu Plzeňského kraje v Plzni, Národní knihovnu v Praze a v neposlední řadě děkuji Muzeu Chodska v Domažlicích, zvláště pak řediteli této instituce Mgr. Josefu Nejdlovi.

Obsah

Úvod.....	1
Prameny	10
Patnácté století.....	14
Raný novověk.....	36
Pojmenování nepřítele v pramenech.....	43
Odpovědi pramenů na pomocné otázky.....	51
Srpen 1431 v místní tradici Domažlic.....	56
Závěr práce.....	60
Přílohy.....	63
Seznam příloh.....	75
Seznam pramenů a literatury.....	76

I. Úvod

I.I. Cíle práce

Ve své bakalářské práci, která se zabývá křížovou výpravou proti husitům v roce 1431 se budu zabývat zejména těmi událostmi, jež se odehrály u západočeských Domažlic a jsou známé spíše jako „bitva u Domažlic“. Svou pozornost zaměřím zvláště na české kroniky a na jejich autory, kterak tyto události vnímali a zaznamenali.

Tato kruciáta, jež byla odražena stejně jako jí předcházející znamenala výrazný mezník v období, jež jsme si navykli nazývat husitskou revolucí. Husité poněkolkáté prokázali okolnímu světu, že silou poraženi nebudou a že se nimi musí počítat. Bezprostřední důsledek porážky poslední křížové výpravy byl v rokování husitů na chebském jednání na jaře 1432, kde byl smluven tzv. soudce chebský a který znamenal pozvání českých kališníků na basilejský koncil, aby zde mohli obhajovat své učení, liturgii a své politické kroky. Husitské Čechy se tak definitivně staly partnerem, se kterým se začalo počítat.

Od poslední křížové výpravy uplynuly čtyři roky¹ a dozajista převládala v římské říši² nálada a touha po porážce českých kacírů, kteří se vymanili z područí římské církve jen pár let po tom, co byla její další bezproblémová existence zachráněna na kostnickém koncilu.³ Štěstí na husitské straně nemohlo stát navěky a jednou přece musela přijít křížová výprava a s ní velká bitva, ve které bude tento kacířský zlořád poražen, husité v čele s Janem Žižkou a později s Prokopem Holým (nezemrou-li ovšem boji) poníženi a budou donuceni pokorně prosit o návrat do lůna římskokatolické církve, vzdát se svých Husů, Jakoubků ze Stříbra, Rokycanů, Příbramů a dalších svůdců počestných křesťanů. Život se poté bude vracet do svých zažitých kolejí, Antikristem bude opět biblický ďábel a ne římský papež. Zikmund Lucemburský dostane to, co mu náleží, ale o co je již přes deset let ochuzován, totiž otcovské dědictví v tom odpadlickém království společně s jeho korunou a vládou nad tamním tvrdohlavým lidem. Lidé budou opět přijímat pouze tělo Páně a nikdo nebude prstem ukazovat na ty jedince z řad kléru, jež vedle spásy duchovní myslí na potěchu tělesnou v současném světě a vedle toho si shromažďují peníze a pozemkový majetek. Po nějaké době se

¹ Byla poražena r. 1427 u Tachova.

² Míněn prostor na západ od českého království.

³ Probíhal v letech 1414-1418.

začne zapomínat, o co vlastně Janu Husovi, jeho spolužákům, žákům a následovníkům šlo. Lidská paměť není nekonečná a má mnohdy podobu rybářské sítě, takže se povědomí o událostech ze 20. let 15. věku po Kristu začne zahalovat mlhou, postupně se bude rozplývat až se jednou snad i ztratí úplně a generace, jež přijdou po oněch, jež pamatují nebohého krále Václava a jeho bratra Zikmunda budou brát toto údobí jako velmi vzdálenou historii či dokonce jako pověst...

K tomu všemu stačí tak málo. Shromáždit vojsko, dát mu neohroženého velitele, který se do análů zapíše coby zachránce církve a ve jménu Božím vyrazit na ty pohany, ukrývající se za vrcholky Šumavy a Krušných hor. Vtrhnout do Čech, kacíře porazit a zajmout, dobýt hlavní město, jež si kdysi oblíbil sám císař Karel, zbožný člověk a ctitel dobrých křesťanů, kteří zahynuli mučednickou smrtí a předat jej moudrému a spravedlivému Zikmundovi.

Nic z toho se však nestalo, alespoň ne v roce 1431. Křižáci se sešli, poslední letní měsíc vyrazili přes hraniční les či stále ještě prales, ale jakmile u Domažlic uviděli a uslyšeli svého nenáviděného (ale jistě i obávaného) protivníka, rozprchli se jako vystrašení zajíci zpět do bavorského bezpečí... Jeden z velitelů při úprku ztratil svou pokrývku hlavy, jež byla i znakem jeho důstojnosti a váženého úřadu.

Ale bylo tomu skutečně tak? Najdeme pro takový průběh křížové výpravy oporu v dobových textech? A skutečně se tato poslední křížová výprava zbortila právě u západočeských Domažlic? Nebo se ona opojná představa husitů, kteří vyhráli jen a jen díky svému zpěvu zbortí jako pověstný domeček z karet? Dále se v práci zaměřím na způsob, jakým jsou v kronikách nazýváni jak účastníci kruciáty, tak jejich soupeři, totiž husité. A změní se nějak pohled na bitvu během jednoho až dvou století? Budeme předpokládat, že nejpodrobněji je událost zachycena v pramenech 15. století. Změní se její popis zásadně během 16. století či se informace o ní udrží i po jednom století a stále bude tato událost v živé paměti?

V poslední části se zaměřím na ukázky, jež dokumentují, kterak je událost 1431 zachycena v jiných než odborných publikacích a pramenech podzimu středověku⁴ a jak vypadaly roky, na které připadala výročí události.

Při citování z pramenů jsem se držel verze, jež byla ve vydaných edicích. Současného pravopisu jsem užil pouze u kroniky Václava Hájka z Libočan a u dopisů Zikmunda Lucemburského odeslaných Oldřichovi z Rožmberka. Jména osob jsem

⁴ Výraz převzat z knihy Johanna Huizingy *Podzim středověku*, Jinočany 1999.

zachovával v původní podobě, kromě Silvia Piccolominiho, u nějž jsem užil českou verzi jeho křestního jména, totiž Eneáš a u kardinála Cesariniho jsem se držel podoby Julian a ne italského znění Giuliano. U osoby markraběte Fridricha Braniborského jsem používal vícero podob jeho jména: Fridrich Braniborský, Fridrich z Hohenzollernu, Fridrich Hohenzollernský či markrabě braniborský Fridrich.

Jako hlavní metodologický postup jsem užil komparační metodu a snažil jsem se porovnat jednotlivé prameny mezi sebou a zjistit tak, v čem se shodují a v čem naopak rozcházejí.

I.II. Historiografie 20. století

Udělejme si nejprve krátký exkurs do české historiografie 20. století a podívejme se, jak o této křížové výpravě psali čeští historici, čeho si všímali, co vyzdvihovali do popředí a jak výsledek této trestné výpravy hodnotili. Nejprve se podívejme na dvě největší husitské kapacity české současnosti, tedy na pány Petra Čorneje a Františka Šmahela. Dále se zaměříme na období před zlomovým rokem 1989, nahlédneme do děl historiků masarykovské první republiky a nakonec se zastavme u „otce českého dějepisce“ Františka Palackého.

K prezentaci pohledu **Petra Čorneje** jsem vybral pátý díl monumentální řady *Velké dějiny zemí Koruny české*. Tato část se zabývá událostmi let 1402-1437.⁵ Autor zde čísluje naši křížovou výpravu jako pátou. Kapitulu o událostech roku 1431 začíná svoláním nového církevního koncilu do Basileje počátkem února. Legátem pro novou válku s husity byl pověřen kardinál Julian Cesarini.⁶ Čornej se zmiňuje o pražském sněmu konaném v květnu téhož roku a o jednání husitských zástupců se Zikmundem Lucemburským v Chebu, které zmařil Cesariniho důvěrník, dominikán Jan Stojkovič z Dubrovníka.⁷ Dále se dozvídáme, že na říšském sněmu, jež se konal v německém Norimberku získali převahu zastánci nové křížové výpravy v čele s Cesarinim oproti ostatním, kteří navrhovali vyjednávání bez boje.⁸ Nový papež Evžen IV. podmiňoval získání císařské koruny pro Zikmunda Lucemburského právě porážkou českých husitů. Podle Petra Čorneje byla křížová výprava zahájena v norimberském chrámu sv. Sebalda

⁵Petr Čornej, *Velké dějiny zemí Koruny české V*, Praha-Litomyšl 2000.

⁶Tamtéž, s. 549.

⁷Tamtéž, s. 551.

⁸Alexander z Vezelay.

29. června 1431. Zde kardinál Cesarini vložil korouhev do rukou Fridricha Braniborského a učinil jej tak vrchním velitelem celého tažení.⁹

Jako shromaždiště vojska popisuje Čornej tři lokality: rakouskou Lávu a německé lokality Weiden a Freiberg. Vojsko se dle autora scházelo pomalu a např. bavorské Řezno postavilo do pole jen něco okolo 300 mužů, oproti avizovaným 3.000 až 4.000.¹⁰ Čornej odhaduje sílu křižáckého vojska na méně než 30.000 mužů.¹¹ Zmiňuje se o vyjídání západočeského prostoru kališníky a vyjmenovává domácí šlechtu, jež se připojila k husitům. Křižáci překročili hranici 1. srpna 1431, avšak od počátku jevíli jakousi nechuť k boji. Nedočkali se prý pomoci od českých katolíků. Popisuje obléhání Tachova a domnívá se, že 9. či 10. srpna začali křižáci obléhat město Domažlice. Husitské síly odhaduje na 20.000 a dokonce se domnívá, že husitů bylo tentokrát více. Fridrich Braniborský dal zrána 14. srpna pokyn svým bojovníkům k obraně silnice vedoucí od Domažlic k hradu Rýzmburku, což prý provedli pomocí vozové hradby. O svém rozkazu neinformoval ostatní vůdce výpravy a kardinál Cesarini, jež prý zatím vystoupal na nejmenovaný vrch u Domažlic, spatřil pohyb v okolí města a domníval se, že se jedná o zradu v podobě útěku. Ve 14 hodin spatřili podle Čorneje křižáci poprvé husity a to na vzdálenosti asi 5 kilometrů. Přesuny vojska se prý změnili v nekoordinovaný křižácký úprk.¹²

Podle Čorneje se žádná bitva u Domažlic nekonala, šlo jen o střet mezi husity a italskou gardou kardinála Cesariniho či o drobné šarvátky husitů s prchajícími katolíky.¹³

Události, které souvisejí s křížovou výpravou uzavírá popisem vpádu rakouského vévody Albrechta Habsburského na Moravu.

V roce 2004 vyšla v Plzni kniha s názvem *Dějiny západních Čech. Od pravěku do poloviny 18. století*, kterou vydala katedra historie pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni pod vedením Jana Kumpéry. Část o husitství v západních Čechách sepsal **Vladimír Bystrický**. Výprava je zde označována jako pátá a její začátek je datován 1. srpnem, kdy křižáci překročili zemské hranice. Jejich počet je Vladimírem Bystrickým odhadován na 100.000, počet jejich protivníků, tedy husitů pak prý čítal

⁹ Petr Čornej, *Velké dějiny zemí*, s. 551.

¹⁰ Tamtéž, s. 552.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž, s. 555-556.

¹³ Tamtéž, s. 556.

50.000 pěších, 5.000 jezdců a 3.000 válečných vozů. Domažlice byly dle Bystrického obléhány od 11.-12. srpna, samotný střet obou vojsk se odehrál 14. srpna. Samotný boj není nijak popisován, jen se dozvídáme, že mrtvých bylo málo a jednalo se zejména o příslušníky italské gardy kardinála Cesariniho, kteří hájili křížáckou vozovou hradbu.¹⁴ Nakonec se Vladimír Bystrický zmiňuje, že Cesarini musel být vyveden v přestrojení, aby na něj nepadla msta vlastních rozhněvaných mužů.

Kapitolu o páté křížové výpravě sepsanou **Františkem Kavkou** nalezneme v monografii *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*¹⁵, jež vyšla v roce 1998. O výpravě samotné se zde mnoho zmínek nenachází, dočteme se zejména o marných pokusech Zikmunda Lucemburského této výpravě zabránit a o jeho ochotě k vyjednávání s českými husity bez boje.¹⁶

František Šmahel se křížové výpravě z léta 1431 věnuje ve třetí části svého díla *Husitská revoluce*. Na začátku kapitoly jsou popisovány vojenské akce na území dnešního Polska. Za velitele tamních akcí považuje Šmahel Jakuba Kroměšína a Jana Čapka ze Sán.¹⁷ Autor se zmiňuje o přípravách, jež vyhlášení křížové výpravy předcházely a tuto novou kruciátu označuje jako čtvrtou.¹⁸

František Šmahel nás informuje, že na jarním sněmu v Norimberku prosazoval král Zikmund vedení tzv. denní války proti husitům. Měla se odehrávat v česko-bavorském pohraničí. Na svou stranu jej ale po příjezdu strhnul Julian Cesarini. Na chebském jednání mezi králem Zikmundem a husity byl prý i markrabě braniborský Fridrich z Hohenzollernu.¹⁹

U Plzně bylo prý shromaždiště husitských vojsk poté, co na pražský sněm došla zvěst o nové křížové výpravě. Kvůli této zprávě se dle Šmahela urychleně vracel Prokop Holý z Lužicka. Norimberský sněm začal válečné přípravy listem ze 16. června.²⁰ Počátek výpravy datuje 29. červnem. František Šmahel popisuje, kterak si Cesarini ve Weidenu zoufal, že vojska je mnohem méně, než očekával. Zmínka je rovněž o manifestu, který husité zaslali do Norimberka 21. června. O pět dní později

¹⁴ Jan Kumpera, *Dějiny západních Čech*, Plzeň 2004, s. 138.

¹⁵ Kniha se zabývá osobou Zikmunda Lucemburského.

¹⁶ František Kavka, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998, s. 162-166.

¹⁷ František Šmahel, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993, s. 232-233.

¹⁸ Tamtéž, s. 236.

¹⁹ Tamtéž, s. 237.

²⁰ Tamtéž, s. 238.

byla rozesílána odpověď. Samotný začátek výpravy datuje Šmahel 1. srpnem, kdy křižácká vojska překročila hranice směrem k Tachovu.²¹ Šmahel rozvíjí myšlenku, že u Tachova čekalo křižácké vojsko na saské posily, jež měly přijít od Teplé.²² K Domažlicím vyrazili křižáci mezi 8. a 11. srpnem, přitom se Šmahel odkazuje na německé kroniky Hanse Rosenplüta a Osvalda z Wolkensteinu.

K rozpadu celé výpravy došlo 14. srpna odpoledne. Jako boj je uváděn střet italské gardy kardinála Cesariniho, chránící vozovou hradbu křižáků, s husity. Cesarini prý prchl do Bavorska přes Nýrsko.

Jiří Kejř vydal v roce 1984 knihu pojmenovanou *Husité*. Zde popisuje „domažlickou“ křížovou výpravu jako pátou v pořadí. Její rozpad se odehrál 14. srpna v blízkosti Domažlic a úctu vzdává vojákům z italské gardy kardinála Cesariniho, kteří v šarvátce ztratili své životy. „Byla to porážka z nejpotupnějších, jaké znají dějiny válek.“²³

V osmé části druhého dílu *Český dějin*²⁴ píše o páté kruciátě **František Michálek Bartoš**. Autor přináší informaci o říšském sněmu, jež začal 20. března v Norimberku. Jednalo se tam o vyhlášení „nové vyhlazovací výpravy křižácké, největší, jakou se kdy podařilo postavit proti husitům do pole.“²⁵ Fridrich z Hohenzollernu má v Bartošově pojetí podivný titul „předseda výboru pro vedení války proti husitům.“²⁶ Král Zikmund Lucemburský byl, jak se dočítáme, vypočítavý, věrolomný a vždy prodejný.²⁷ Výprava je číslována jako pátá a Bartoš zdůrazňuje napětí mezi kardinálem Cesarinim a markrabětem Fridrichem Braniborským, ba co víc, z Bartošova textu je patrná, že mezi oběma vojevůdci panovala vzájemná nevraživost či dokonce nenávist.

Ústup husitů od zemských hranic koncem července vysvětluje František Bartoš jednak zásobovacími potížemi, ale i jako součást taktiky, jejímž cílem bylo vylákat křižáky více do vnitrozemí a zbavit se blízkosti plzeňského landfrýdu. V okolí Tachova

²¹ Tamtéž, s. 241.

²² Tamtéž.

²³ Jiří Kejř, *Husité*, Praha 1984, s. 156.

²⁴ František Michálek Bartoš, *Husitská revoluce II. část. Vláda bratrstev a její pád 1426 – 1437*, Praha 1966.

²⁵ Tamtéž, s. 83.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž.

prý křižáci vraždili každého Čecha, zejména katolíky.²⁸ „*Za týden byl širý kraj vybit a vysát a bylo nutné dát se na pochod dále.*“²⁹

Přeskupování vojska, které se dalo během 14. srpna klade Bartoš za vinu roztržce mezi Fridrichem a Cesarinim. Šlo prý o jakýsi protest ze strany braniborského markraběte. Bitva je hodnocena jako srážka husitů s křižáky na ústupu a oddílem kardinála Cesariniho.

Z celého textu je patrná až přílišná sympatie k českým husitům a téměř i k Fridrichu Braniborskému, který je hodnocen téměř jako pacifista, jež se výpravy zúčastnil s nechutí a snad i nedobrovolně. Patrná je i jakási autorova nevole vůči katolíkům.

Pro ukázkou názorů **Josefa Macka** na poslední křížovou výpravu proti husitům jsem vybral učebnici českých a slovenských dějin pro vysoké školy.³⁰ Josef Macek se v tomto díle vyjadřuje k době husitské. Dočteme se, že husitské manifesty a jejich spanilé jízdy za hranice způsobily, že se v okolních zemích začaly ozývat časté nesouhlasné hlasy s politikou církve. Papež s králem Zikmundem poslali do střední Evropy legáta Juliana Cesariniho, aby tam kázal a působil „*na feudály*“.³¹

Do českého království vtrhla podle Macka víc než 100.000 armáda, avšak Prokopu Holému se podařilo sjednotit zemi a dokonce se dle Josefa Macka usmířil se Zikmundem Korybutovičem, takže se proti této křížové výpravě postavili čeští a polští husité bok po boku.³² Křižácká vojska vtrhla pyšně do Čech a začala zde krvavě hospodařit, což prý ještě více podnítilo český lid. Podle Macka zahnal křižáky zpěv husitského chorálu *Kdož jsou boží bojovníci* a při následném útěku ztratil Cesarini plášť, rodinné šperky a svůj klobouk.

Proti husitům prý stálo feudální vojsko složené z bojovníků ze všech evropských zemí. Český lid prý následně oslavil své vítězství radostnými slavnostmi a písněmi, mezi nimiž byla báseň *Píseň o vítězství u Domažlic*.³³ Ze zmínky o oslavách písněmi a oslavách lidu je patrné, v jaké době byl text koncipován.

²⁸ Tamtéž, s. 91.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ František Kavka (ed.), *Dějiny Československa I do roku 1437*, Praha 1964.

³¹ Tamtéž, s. 213.

³² Tamtéž, s. 214.

³³ Tamtéž.

Roku 1932 vyšla tiskem přednáška **Rudolfa Urbánka**, kterou pronesl 2. února téhož roku v *Kruhu pro studium československých dějin vojenských*. Urbánek záporně odpovídá na otázku, zda v křížáckém vojsku byli i čeští katolíci. Pátého července prý zaslal legát Cesarini husitům poslední výzvu ke kapitulaci. Na tu husité odpověděli listem z 21. července. Prvního srpna překročila vojska křížové výpravy hranice a zamířila k Tachovu. Odtud se dle Rudolfa Urbánka přesunula k Domažlicím oklikou přes Kladruby. U Tachova se měli křížáci spojit s posilami ze Saska. Tím, že se tak nestalo byl dle Urbánkova mínění zpečetěn nezdar celé křížové výpravy. Dále se dozvídáme vojenské podrobnosti jako je například ta, že popisuje křížácké vojsko rozděleno do tří skupin, které táhli na Domažlice s mílovým rozestupem.

Před Domažlicemi křížáci vypálili předměstí a ostřelovali hradby ze tří velkých pušek. Dále je Rudolf Urbánek zpraven o tom, že saské vojsko střežilo východní únikovou cestu od Domažlic, zatímco jejich kolegové z Bavorska a Braniborska měli za úkol hlídat západ, respektive sever města. I u Urbánka nalezneme zmínku o kardinálovi, stoupajícím na nedaleký pahorek, aby měl lepší přehled o okolí města. Dle Urbánka se tak stalo 14. srpna v 9 hodin ráno.

O marný boj s kališníky se pokusila křížácká vozová hradba, jež dle autora postavili Braniboři a Bavoři. Osobní věci, jež kardinál cestou z bojiště ztratil, byly v Domažlicích vystavovány ještě v 17. století, zatímco katolické korouhve a prapory byly vyvěšeny na Týnském chrámu v Praze.

Rok před Urbánkem vyšla kniha, spíše však učebnice *Dějiny Chodů*. Byla určena pro potřeby ministerstva vnitra ČSR a jejím autorem je **František Roubík**. Budoucí policisty a četníky seznamuje s domažlickým vítězstvím, které se událo nad německými křížáckými vojsky. Událost datuje 14. srpnem, avšak přechod hranic křížáckými vojsky se udál dle Roubíka 7. července. K boji prý nedošlo, katolická armáda byla zahnána zpěvem chorálu *Kdož jsou boží bojovníci*. Křížáci se údajně zastavili až v Norimberku. Závěrem Roubík dodává, že Chodové během husitských hodně trpěli častými boji.³⁴

František Palacký popisuje naší křížovou výpravu ve III. díle svých *Dějin národa českého v Čechách a v Moravě*, který se zabývá lety 1403-1439. V otázce

³⁴ František Roubík, *Dějiny Chodů*, Praha 1931, s. 37.

číslování výpravy má Palacký jasno. Jde o pátou i poslední křížovou výpravu proti husitům. Palacký nás informuje, že říšský sněm v Norimberku, kde došlo k formování této výpravy, začal 9. února 1431. Křižáci i zde přešli zemskou hranici 1. srpna o síle 90.000 pěších a 40.000 jízdních mužů. Husité vyrazili od Chotěšova v úterý 14. srpna ráno a před křižáckým ležením mohli být dle Palackého asi tři hodiny po poledni. Křižáky vyděsil zpěv chorálu *Kdož jsou boží bojovníci* a dali na útěk směrem k hradu Rýzmberku a městečku Nýrsku. Počet obětí se dle Palackého nedá přesně vyličit, i když bez boje se tato událost neobešla.

Palacký věnuje jeden menší odstavec hodnocení této události. Dozvídáme se v něm, že „vítězný kalich panoval potom doma bez odporu a na postrach cizincům“.³⁵

³⁵ František Palacký, *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1998, s. 645.

II. Prameny

Pro prameny, které jsem využil pro svou bakalářskou práci jsem si připravil deset základních otázek a hledal jsem na ně odpovědi. Dotazy jsem vybíral tak, aby mi ulehčily orientaci v pramenech a ukázaly mi, na co se jejich autoři zaměřili.

Otázky jsem zvolil následující:

1. V kolika pramenech se vyskytuje jméno *Domažlice*
2. Jaké bylo složení husitského a křižáckého vojska?
3. Je toto střetnutí popisováno jako bitva, šarvátka či jako úprk?
4. Jakou kořist husité získali?
5. Byli nějakí mrtví?
6. Skutečně byl před střetem slyšet husitský zpěv?
7. Jaký byl počet obou vojsk?
8. Jak je místo události lokalizováno?
9. Datace.
10. Přímý popis srážky českého a říšského vojska.

Prameny, které se týkají páte křížové výpravy roku 1431 jsem rozdělil do dvou hlavních částí. První skupinu tvoří pramenný materiál, jenž pochází z 15. století, tedy z doby kdy byly události husitské revoluce ještě v živé paměti obyvatel českého království. Do skupiny druhé jsem zařadil svědectví, která pocházejí z raného novověku, tedy ze 16. a 17. věku. Nejdříve si základní díla a jejich autory ve stručnosti přiblížíme.

Z 15. století máme pro tuto bitvu jeden hlavní pramen z českého prostředí a tím je *Píseň o vítězství u Domažlic* Vavřince z Březové.³⁶ Dílo je napsáno jako uznání schopností českého národa ze strany jejich poražených soupeřů. Vystupují zde postavy personifikované Čechie, papežského legáta Juliana Cesariniho, norimberského purkrabího Fridricha Braniborského a v neposlední řadě osoba římského a českého³⁷ krále³⁸ Zikmunda Lucemburského. Oba vojevůdci³⁹ této výpravy se snaží přesvědčit krále, že pro vítězství udělali vše a že Čechy není možné porazit bojem. Zikmund je přesvědčován o tom, že je nutno zahájit s českými husity mírové rozhovory a pozvat je

³⁶ V originále *Carmen insignis Corone Bohemie*.

³⁷ Českým králem byl korunován r. 1420, na trůn však dosedl až o šestnáct let později.

³⁸ Císařem římské říše se stal r. 1433.

³⁹ Vrchním velitelem byl pouze Fridrich Braniborský.

k jednání, kde by byly uznány požadavky kališnické strany v podobě pražských artikulí.⁴⁰ Jen jedna artikula byla nepřipustná i po prohrané bitvě, a to ta zakazující světský majetek a panování duchovenstva.⁴¹ Nakonec je král ochoten husity seznat k rokování a vyslechnout si jejich požadavky. Báseň končí zvoláním k českému národu, že se již nebude dále bojovat a nacházejí se zde poděkování bohu za příznivý výsledek. Z díla mistra Vavřince⁴² je patrné, že vzniklo v krátké době po bitvě⁴³ v atmosféře euforie.

Vezmeme-li v potaz, že *Píseň Vavřince z Březové* je pro tuto událost nejvýznamnějším dílem z českých zemí, pak *Historie česká* Eneáše Silvia Piccolominiho⁴⁴ reflektuje událost v zahraničí. Jeho kronika se nezabývá pouze dějinami husitských válek, ale snaží se zachytit celé české dějiny a přiblížit je čtenářům na západ od hranic zemí Koruny české. Při popisu srpnových událostí roku 1431 zaměřuje svou pozornost vůči duchovním, kteří se tažení zúčastnili.⁴⁵ Piccolomini však ve své kronice spojuje čtvrtou a pátou křížovou výpravu do jedné kapitoly.⁴⁶ Bitvě se nijak zevrubně nevěnuje, spíše jej zajímá jakými směry se křižáci do Čech dostali.

Při návratu do českého prostředí nemůžeme vynechat pramen mimořádné důležitosti a tím jsou tzv. *Staré letopisy české*.⁴⁷ Jedná se o záznamy událostí z let 1378 až 1526 pocházející z měšťanského prostředí, zachované v několika verzích. Pro naše potřeby máme k dispozici tři verze. Tzv. vratislavský rukopis, který vyšel edičně v roce 1937, dále máme verzi, které vyšla v souboru s názvem *Výbor z české literatury doby husitské*, a konečně třetí verze, spíše populárně-vědeckého charakteru, jež vyšla pod názvem *Ze starých letopisů českých*. Autory těchto zápisů bohužel neznáme. Patrně v reakci na zprávu, že v západních Čechách byla poražena další křížová výprava začal anonymní autor pokračovat v záznamech. Vznikl tak vratislavský rukopis *Starých letopisů českých*.

Zajímavé svědectví nám zanechal Bartošek z Drahonic, jenž se bojů během husitské revoluce aktivně zúčastnil coby voják katolické strany a byl členem

⁴⁰ Tzv. Čtyři artikuly pražské. Husité si je zvolili za svůj politický program v červenci 1420.

⁴¹ Ostatní byly: Přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou, trestání smrtelných hříchů a svobodné kázání slova božího.

⁴² Mistrem svobodných umění se stal v březnu 1394.

⁴³ 14. srpna 1431.

⁴⁴ Eneáš Silvius Piccolomini, pozdější papež Pius II (1458).

⁴⁵ V roce 1431 ještě nebyl vysvěcen ani na kněze, avšak své dílo psal po roce 1451, kdy navštívil české země.

⁴⁶ D. Martínková – A. Hadravová – J. Mátl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie česká*, Praha 1998, s. 143-149.

⁴⁷ Název pochází od Františka Palackého.

karlštejnské vojenské posádky. Ve svém díle, *Kronice*, zaměřuje svou pozornost zejména na vyšší šlechtu.

Z poloviny 15. věku máme dílo *Hádání o kompaktátech*⁴⁸ Martina Lupáče. Lupáč byl husitským teologem a několik let působil jako kazatel ve východočeské Chrudimi.

Posledním pramenem pro husitskou dobu je edice manifestů z roku 1986, editovaná Emadéem Molnárem.

Prameny pro 15. století nám nabízejí pohled obou znesvářených stran, přičemž u katolické části společnosti máme možnost čerpat od českého i zahraničního autora.⁴⁹

V 16. století máme k dispozici autory píšící již převážně česky.⁵⁰ Pro předchozí období jsme si za hlavní dílo zvolili Vavřince z Březové a jeho *Píseň o vítězství u Domažlic*.⁵¹ V následujícím století budeme stěžejního autora hledat jen s obtížemi. Vyjdeme-li z premisy, že by jím měl být opět kronikář, do popředí se dostává jednoznačně Václav Hájek z Libočan a jeho *Kronika česká*,⁵² jenž vyšla tiskem roku 1541. V Hájkově osobě se nám spojují oba proudy, nejdříve utrakvista, později katolický kněz. Hájek nám podává zevrubný popis událostí, následujících bezprostředně po boji. I když je dnes zřejmé, že Hájkova kronika je plna historických nepřesností a omylů, zůstává i nadále důležitým pramenem českých dějin.

Neméně důležitým pramenem je kronika starokališníka Martina Kuthena ze Šprinsberku,⁵³ která byla vydána tiskem r. 1539 a jako první byla sepsána přímo pro tisk.⁵⁴

Jeden z Kuthenových vydavatelů, Daniel Adam z Veleslavína, se o událostech roku 1431 zmiňuje ve svém *Kalendáři historickém* z roku 1578.

Z prostředí Jednoty bratrské se k našemu problému vyjadřuje její biskup Tůma Přeloučský ve spisku *O původu jednoty bratrské a o chudých lidech*, dokončené v roce 1502.⁵⁵

⁴⁸ Originální název zní *Super responso Pii pape*.

⁴⁹ Bartošek z Drahonice a E. S. Piccolomini.

⁵⁰ V 15. století se o prvenství dělí s latinou.

⁵¹ Dílo je hlavní tematicky, ne informačně.

⁵² V originále *Kronyka česká*.

⁵³ *Kronika o založení země české a prvních obyvatelích jejích, tudíž O knížatech a králích i jejich činech a příbězích velmi krátce z mnohých kronikářů sebraná*.

⁵⁴ Zdeněk V. Tobolka, *Martin Kuthen: Kronika o založení země české*, Praha 1929.

⁵⁵ Zemřel r. 1518, ale přesto jej řadím k autorům raného novověku.

V roce 1609 vydal své dílo *Hussitenkrieg* evangelický spisovatel a duchovní Zacharias Theobald.

Kutnohorský měšťan urozeného původu Mikuláš Dačický z Heslova vydal *Paměti*, jakousi rodovou kroniku svých předků, na kterých pracovala řada Dačických. O roce 1431 se zmiňuje v úvodní kapitole, kde je shrnutí českých dějin.

Ve výboru z díla Bohuslava Balbína pojmenovaném *Krásy a bohatství české země*⁵⁶ najdeme zmínku o rozhodujícím střetnutí křížové výpravy. Balbín časově zapadá do období pobělohorského.⁵⁷

Do podskupiny pobělohorské literatury můžeme zařadit rovněž Jana Amose Komenského, který se ovšem ve své práci *Stručná historie církve slovanské* nezabývá našim tématem podrobněji.

Bohužel se mi nedostaly do rukou všechny dostupné prameny a jsem si tohoto nedostatku vědom. Některé, jako jsou díla Hanse Rosenplüta a Osvalda z Wolkensteinu, jsou v tuzemsku prakticky nesehnatelné a např. kronika Jana Beckovského, která byla vydána pod názvem *Poselkyně starých příběhů českých* je dostupná pouze ve verzích, které začínají rokem 1526. Stručný obsah díla Hanse Rosenplüta jsem získal z knihy Arnošta Krause *Husitství v literatuře, zejména německé*.⁵⁸ Uvědomuji si, že seznam použitých pramenů není vyčerpávající a v citacích prací historiků 20. století nejsou zahrnuti všichni ti, kteří se k „domažlické bitvě“ vyjádřili. Mou snahou bylo zachytit hlavní díla pozdněstředověkých kronikářů a porovnat jejich zápisy s jejich současníky.

Tato práce si klade jako hlavní cíl shrnutí zejména českých zápisů ke křížové výpravě z léta 1431. Dalším cílem je nalezení odpovědi na otázku střetnutí husitské a katolické armády. Pokusí se vyvrátit či potvrdit tezi o „domažlické bitvě“.

V samotném textu užívám na základě informací z děl historiků a na základě vlastního rozhodnutí označení výpravy jako páté křížové výpravy. Jsem si ovšem naprosto vědom, že minimálně třetí křížová výprava je nejednoznačná.⁵⁹

⁵⁶ Bohuslav Balbín, *Krásy a bohatství české země*, Praha 1986.

⁵⁷ Po roce 1620.

⁵⁸ Arnošt Kraus, *Husitství v literatuře, zejména německé. Husitství v literatuře prvních dvou staletí*, Praha 1917.

⁵⁹ Třetí výprava proti husitům byla odražena pod hradem Karlštejnem roku 1422.

III. Práce s prameny

III.I. 15. století

Zaměříme svou pozornost na prameny pocházející z 15. století a pokusme se najít odpovědi na otázky, které jsme si vytyčili. Pokusme se sestavit alespoň hrubý obraz událostí a vytvořme si přehled, co se v onom létě roku 1431 odehrálo.

Nejprve si utříďme co víme o událostech, které výpravě předcházely a které s ní bezprostředně souvisely. Dne 1. února 1431 svolal papež Martin V. nový církevní koncil do města Basileje. „*Byl to jeho poslední velký čin*“⁶⁰, neboť ještě ve stejném měsíci zemřel. Ještě před svou smrtí pověřil řízením koncilu svého legáta Juliana Cesariniho. Tuto skutečnost nám obsáhle potvrzuje Enenáš Silvius Piccolomini ve své *Historii české*: „*Také papež Martin vyslal do Němec Juliána, kardinála svatého Angela, vynikajícího učeností a mravy, s tím posláním, aby Čechům vyhlásil válku a v nadcházející době aby předsedal jako papežův zástupce basilejskému koncilu, který se měl sejít v nejbližší době.*“⁶¹ Novým papežem se v březnu stal Evžen IV. Koncil si za svůj cíl vytyčil řešení problémů katolické církve a zejména sporu s husity. Julian Cesarini se rozhodl vyřešit „husitskou otázku“ silou a prosazoval vyhlášení další, v pořadí již páté křížové výpravy. Vratislavská verze Starých letopisů českých hovoří již v názvu kapitoly o kruciátě: „*Papež kříž vydal na Čechy.*“⁶²

Na jaře 1431 se v Praze sešel zemský sněm, který se snažil o dohodu Pražanů, táboritů a sirotků v otázkách husitské liturgie. Zazněly zde i hlasy, které volaly po ukončení bojů a návratu husitů pod křídla římské církve. „*Na tom sněmu byli rovněž mnozí páni, rytíři, panoši a města země české a moravské.*“⁶³ Staré letopisy české datují počátek tohoto pražského sněmu 1. květnem.⁶⁴ Katolický kronikář a člen karlštejnské vojenské posádky Bartošek z Drahonic uvádí, že se účastníci sešli až 10. května.⁶⁵ Právě díky Bartoškovi dále víme, že ve stejném roce, tedy 1431, se spojila vojska východočeských sirotků s oddíly kněze Prokopa Holého a společně vyrazili

⁶⁰ Petr Čornej, *Velké dějiny zemí Koruny české V*, Praha-Litomyšl 2007, s. 548.

⁶¹ D. Martínková - A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Enenáš Silvius Piccolomini, Historie česká*, Praha 1998, s. 145.

⁶² František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, Praha 1937, s. 60.

⁶³ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980, s. 112.

⁶⁴ Tamtéž, s. 111.

⁶⁵ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika, Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981, s. 251.

obléhat město Žitavu. Husité vypálili a vydrancovali předměstí Žitavy a vydali se k polskému králi Vladislavovi.⁶⁶

Na pražském květnovém sněmu byli vybráni zástupci husitů, kteří se měli v Chebu sejít s králem Zikmundem Lucemburským a pokusit se dohodnout podmínky, které by zaručovaly možnost husitům hájit se před církevním koncilem. Těmito vyjednávači husitské strany byli písecký hejtman Matyáš Lauda a tábořský kněz Markolt.⁶⁷ Král Zikmund jim však záruky pro jejich požadavky nedal. Oba navrátilci ze západních Čech sdělili v hlavním městě českého království, že „v Chebu řekli králi a biskupům, že Čechové, bude-li jim dopřáno svobodné slyšení, chtějí svou víru dokázat a prokázat Písmem svatým; takové slyšení však druhá strana nechce připustit.“⁶⁸ Na jaře roku 1431 byla vyjednávání obou znesvářených stran neúspěšná. O rok později a opět v Chebu dopadlo rokování již zcela jinak...

Bartošek z Drahonic zaznamenal ještě jednu událost onoho jara roku 1431. „Toho roku kolem svátku Nanebevstoupení Páně [10. květen] bylo v Praze velké shromáždění viklefistů, potom odtáhlo vojsko sirotků na území Lužice před město Lubij⁶⁹, jež viklefisté a někteří z vojska sirotků obklíčili a Němci je tehdy oblehli.“⁷⁰ Významná je informace, jenž nám odhaluje, kdo zastupoval krále Zikmunda při organizování chebské schůzky. Jednalo se o pana Zdislava a pana Mikuláše z Lobkovic.⁷¹ Za zástupce husitů (vedle Matyáše Laudy a kněze Markolta, jejichž jména známe ze *Starých letopisů českých*) byli dále vybráni (z řad Pražanů a táborů) pan Vilém Kostka, Beneš z Mokrovous a „měšťané s panem Zdislavem.“⁷² Z Chebu se prý vrátili „po dvou týdnech bez jakéhokoli výsledku.“⁷³

Eneáš Silvius Piccolomini začíná své líčení neúspěchem předchozí křížové výpravy, která skončila před západočeským Tachovem.⁷⁴ Nová, tedy pátá křížová výprava se formovala v říšském městě Norimberce. „Jakmile se to dozvěděl Zikmund“⁷⁵,

⁶⁶ Vladislav II. Jagello. Polským králem byl v letech 1386 až 1434, litevským velkoknížetem mezi roky 1377 a 1401.

⁶⁷ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 112.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Lužickosrbský název; německy Löbau, česky Lobava.

⁷⁰ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 251.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ 1427.

⁷⁵ Zikmund Lucemburský, římský král.

zamířil do Norimberka a začal připravovat nové pomocné sbory knížat.“^{76 77} . Podle Eneáše bylo o výpravě rozhodnuto k 24. červnu.⁷⁸ Martin Lupáč píše: „Císař Zikmund požádal nové pomoci proti Čechům od knížat říšských.“⁷⁹ Zikmund Lucemburský se osobně křížové výpravy zúčastnit nemohl, léčil se ze zranění, které utrpěl při pádu z koně.⁸⁰ Nová vojenská kampaň měla tři vrchní velitele, dva světské a jednoho duchovního. Byli jimi braniborský markrabě Fridrich Hohenzollernský, který měl na české území vstoupit směrem od Teplé, rakouský vévoda Albrecht Habsburský, jenž měl za úkol držet v šachu Moravu a již zmiňovaný Julián Cesarini.⁸¹

Zaměříme-li svou pozornost na otázku národnostního složení katolického vojska, dostane se nám odpovědi, že byla opravdu pestrá. Vratislavský rukopis *Starých letopisů českých* nás informuje: „Tu sú byli mezi nimi z Říma, z Šváb, Rýňáci, Míšněné, Bavořici, Sasíci, z Flandr,⁸² z Elsas⁸³ z Frank, z Holant,⁸⁴ Zeelandři⁸⁵ i všecka města říšská a i všecko to pokolenie německé „⁸⁶ Jiná relace *Starých rukopisů českých* nám říká v podstatě to samé, liší se jen nepatrně: „A zatiem oni nepřítel v množství velikém mnohých zemí od Říma, Švábové, Míšněné, Řezněné a jiné mnohé pokolenie, i Bavořici, Sasíci, Duryňkové.“⁸⁷

Eneáš Piccolomini nás zpravuje, že „v kardinálově doprovodu byli bavorští vévodové Albrecht a Kryštof, kníže Fridrich Saský, braniborská knížata Jan a Albrecht spolu s otcem, který měl vrchní velení, biskupové würzburgský, bamberský, eichstättský, švábský spolek, který nazývají svatého Jiří a rady říšských měst.“⁸⁸ Své muže prý poslali i arcibiskupové mohučský, trevírský a kolínský.⁸⁹ V Lupáčově *Hádání* se v odstavci o osmé křížové výpravě dočítáme, že „v tom vojště byli Albrecht a Kryštof, knížata bavorská, Fridrich saský, Jan, Albrecht knížata brandeburská s otcem svým, kterémuž nejvíce poručeno bylo, erby polenské⁹⁰, lamberské⁹¹, lid mohutský, groverský⁹²,

⁷⁶ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 145.

⁷⁷ Piccolomini spojuje ve své kapitole „tachovskou“ i „domažlickou“ výpravu.

⁷⁸ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 145.

⁷⁹ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Martin Lupáč, Hádání o kompaktátech*, Praha 1953, s. 18.

⁸⁰ Wilhelm Baum, *Císař Zikmund: Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996, s. 267.

⁸¹ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 145.

⁸² Z Flander.

⁸³ Z Alsaska.

⁸⁴ Z Holandu (středozápadní část Nizozemského království).

⁸⁵ Zeeland (území nacházející se na jihozápadě Nizozemska).

⁸⁶ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

⁸⁷ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor z české literatury doby husitské I*, Praha 1963, s. 272.

⁸⁸ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 145.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Patrně odkaz na pomoc lužického a míšeňského fojta Hanse von Polentzk.

z Vlach, z Rejna Kolína, biskupové jich, lotarinský kníže, falckrabě widometský⁹³, Albrecht, arcikníže rakouský.“^{94 95}

Vavřinec z Březové dělá jakousi demografickou sondu křížáckého vojska ve své *Písni o vítězství u Domažlic* na vícero místech. Již v prvních verších sděluje Čechie: „*a přece v skutku úžasném jsi tímto lidem krále hnal i jeho Uhry v širou dál, i počet vojsk těch veliký, jež mluví všemi jazyky.*“⁹⁶ a vzápětí dodává: „*a sšikované národy, které se sešly v plucích svých ze všech čtyř končin světových.*“⁹⁷ Vavřinec často vkládá aktérům této výpravy do úst přímou řeč. Julián Cesarini vysvětluje papeži Evženovi, které národy byly v jeho vojsku zastoupeny: „*Když národy jsem shromáždil, tak mnohé, plné zbrojních sil, to z krajů Alemanie, Hungarie, Italie a též ze zemí sousedních, z všech oblastí to církevních.*“⁹⁸

Bartošek z Drahonic nevypočítává jednotlivé národnosti, které byly na výpravě účastny, jeho výpověď tím však není méně zajímavá či důležitá. Naopak. Dozvíme se, že „*násilně vtrhla do Čech slavná knížata Fridrich, purkrabí norimberský a markrabě braniborský, Fridrich, markrabě míšeňský, vévoda bavorský Hanuš a jakýsi kardinál*“⁹⁹ vyslaný panem Evženem IV., tehdejší papežem, a mnohá jiná knížata, hrabata, baroni a páni s lidmi císařských měst na západě.“¹⁰⁰

Tento výčet můžeme uzavřít poznámkou Eneáše Piccolominiho o tom, kdo účast přislíbil, avšak nakonec nedorazil. Byl to lotrinský vévoda René¹⁰¹ a rýnský falckrabí. Příčinou jejich absence v křížáckém vojsku byl boj s videmontským hrabětem, ve kterém se Lotrinčan stal jeho protivníkem a obléhatelem a falckrabě rýnský naopak jeho spojencem.

Složení husitských šiků nám kronikáři rovněž zanechali. *Staré letopisy české* píšou: „*Čechové, mnozí Pražané, Holý Prokop, Sirotci, města mnohá s pány korouhevními.*“¹⁰² Jiná relace tohoto pramene, která vyšla pod názvem *Ze starých letopisů českých* tuto informaci jen lehce doplňuje v tom, že Prokop Holý byl vůdcem

⁹¹ Nejspíše pomoc pana z Lamberka

⁹² Kröv, oblast v Porýní.

⁹³ Patrně de Vaudemont.

⁹⁴ Albrecht Habsburský byl v jiné skupině křížové výpravy.

⁹⁵ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Martin Lupáč, Hádání*, s. 18.

⁹⁶ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství u Domažlic*, Praha 1979, s. 281-282.

⁹⁷ Tamtéž, s. 282.

⁹⁸ Tamtéž, s. 285.

⁹⁹ Julian Cesarini.

¹⁰⁰ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

¹⁰¹ Reinhart.

¹⁰² František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

táboritů.¹⁰³ Český katolický letopisec Bratošek z Drahonic je v popisu složení českého vojska daleko sdílnější. Na dvou místech jeho *Kroniky* se můžeme dočíst, kdo se odhodlal čelit křížácké invazi. „*Kněz Prokop s Janem Kroměšínem a se svými spolčenci, s jezdci, pěšími i vozy, za ním dokonce Pražané ze všech pražských měst, s nimi pak téměř všechna česká opevněná města mimo Budějovice*¹⁰⁴, *Most, Horšovský Týn a Loket, i všechna jiná města a jakýsi Jeník z Nedanic, i táboři s vojskem siroteků a jejich přívrženci.*“¹⁰⁵ Díky Bartoškovi víme i to, že dotyčný Jeník z Nedanic v té době násilně držel a obsadil litomyšlské biskupství.¹⁰⁶ Eneáš Piccolomini se o skladbě husitů nezmiňuje, což je pochopitelné, neboť nepocházel z českého prostředí a nebyl ani přímým účastníkem výpravy. Vavřinec z Březové nijak nerozlišuje, z jaká skupiny bojovníci pocházeli. Pro jeho postavy, kterým vláká obsah básně do úst, jsou husité prostě jen Češi.

Víme tedy přibližně, odkud se vojáci rekrutovali. Vyjdeme-li z předpokladu, že čeští kronikáři měli pro svá díla důvěryhodné zdroje a křížáci opravdu pocházeli z oblastí jimi popisovaných, tak uvidíme, že se nejednalo jen o německé, přesněji říšské válečníky. Národnostní složení katolického vojska bylo opravdu pestré. Od obyvatele dnešního Nizozemí, přes válečníky ze Svaté říše římské až po Uhry, tedy dnešní Maďary a další muže z oblasti jihovýchodní Evropy.

Čeští obránci z řad husitského obyvatelstva se pocházeli ze tří hlavních kališnických proudů, tedy z Pražanů, táborů a východočeských siroteků. Vedle toho přispěla svými muži i některá z českých měst. Výjimkou byla ta města, jež byla baštou katolíků, jako kupříkladu České Budějovice, jež byly již od svého vzniku ve druhé polovině 13. století věrných královským městem, či Horšovský Týn, ve kterém se tyčil mohutný hrad v držení pražského biskupa.

Známe-li složení vojsk, je logické, že se začneme ptát i po jejich počtech. U středověkých pramenů bývá důvěryhodný počet vojska problémem. Velikost armád jsou často značně nadsazené, aby se zdůraznil úspěch vítězů či jejich počet má nějaký symbolický význam. Dobře informovaný Bartošek z Drahonic sděluje, jak se věci měly: „*Všeobecně se říkalo, že jich bylo čtyřicet tisíc tři sta padesát jezdců, téměř devadesát tisíc pěších a devět tisíc vozů.*“¹⁰⁷ Staré letopisy tvrdí, že křížáků bylo „více

¹⁰³ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů českých*, s. 112.

¹⁰⁴ České Budějovice.

¹⁰⁵ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 251.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 252.

nežli sto tisícův a 30 tisícův.“¹⁰⁸ Tuto informaci nám potvrzuje i jiná relace letopisů.¹⁰⁹ U *Starých letopisů českých* máme i odkaz odkud čerpaly tyto informace. Zdrojem byli katoličtí zajatci, kteří po boji uvěznilí husité.^{110 111} Bartoškův údaj se téměř shoduje s Piccolominim, jež uvádí: „*Bylo prý více než čtyřicet tisíc jezdců, počet pěších byl menší.*“¹¹² Vzápětí je nám vysvětleno, proč bylo v křižáckém vojsku více jízdních bojovníků. „*Němci spoléhají na boj na otevřených pláních a bitvy svádějí většinou na koních.*“¹¹³ Ani zdaleka se tedy nedostaneme k onomu počtu 130.000 mužů, jež zanechali čeští kronikáři, ale počet jezdců je přibližně stejný.

Martin Lupáč v díle *Hádání o kompaktátech* mísí dohromady poslední dvě výpravy, navíc je čísluje jako sedmou a osmou. Čteme-li jeho text, zjistíme že se nápadně podobá ostatním pramenům, avšak nevíme proč domažlickou kruciátu dělí do dvou částí. Podíváme-li se na počet účastníků na straně kříže, dočteme se, že jich bylo 700.000.¹¹⁴

Víme tedy, kolik bylo přibližně vojáků na té které straně a máme i informace o složení šiků jak katolíků (křižáků), tak i husitů. Dozvěděli jsme se, že v květnu byl započat v Praze sjezd husitských stran, na které se projednávaly otázky zejména ohledně bohoslužeb a byli tam rovněž zvoleni zástupci, kteří se odebrali do Chebu a zde vyjednávali o možnosti husitského vystoupení na nově svolaném křesťanském koncilu. V Norimberku probíhal říšský sněm, na kterém se projednávala hlavně nová křížová výprava do kacířských Čech. Položme si tedy otázku, co se dělo dále a pokusme se na ni odpovědět pomocí pramenů.

Podrobné zprávy máme zejména ze starých letopisů s přízviskem české. Ještě během zmiňovaného husitského sněmu, jež se odbyval v hlavním městě českého království, se kališníci dozvěděli o tom, že je proti nim připravována další výprava ve znamení kříže, která je měla navrátit do lůna římské říše, a to násilnou cestou, tedy bojem. Tuto informaci přinesli účastníci chebského rokování. „*Dále ti poslové oznámili, že mnozí Němci a jiní cizinci sbírají silné vojsko a chtějí ještě v tomto roce vpadnout do české země.*“¹¹⁵ Dokonce se dočteme i kdy a kde bylo lidem v Praze oznámeno, že se nová kruciáta chystá. „*To všechno vyprávěli zmínění poslové ve čtvrtek o Božím těle*

¹⁰⁸ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹⁰⁹ „*Že jich bylo sebralo sto a třidceti tisícův.*“

¹¹⁰ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹¹¹ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor z české literatury*, s. 272.

¹¹² D. Martínková - A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Hádání*, s. 18.

¹¹⁵ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 112.

[31. května] na náměstí¹¹⁶ na Novém městě, když šli v procesí.“¹¹⁷ Poslové se nemýlili, neboť výprava se opravdu uskutečnila ještě téhož roku, přesněji za jeden měsíc, kdy účastníci páté výpravy překročili zemskou hranici. Ve středověké válce bylo používáno léto, konkrétně jeho druhá polovina jako vhodný termín pro uskutečnění válečného tažení.

Husité byli připraveni na vpád další výpravy a byli připraveni položit životy za obranu svého učení. Do Norimberku zaslali 21. července manifest, ve kterém se odmítali podřídit římskému kléru. List byl určen „*každému a všem a všem křesťanům, králům, knížatům, markrabím, hrabatům, pánům, šlechticům, rytířům, panošům, měšťanům a lidem všem stavů a postavení*.“¹¹⁸ Kališníci vyjmenovávají své požadavky vůči obecné církvi, tedy čtyři artikuly. Dále svět informují, že se pokoušeli poklidným způsobem jednat se Zikmundem Lucemburským a Fridrichem Braniborským. Odmítají, aby o oprávněnosti jejich požadavků rozhodoval vůbec nějaký člověk. „*My však poprávu to máme z rozumných důvodů rozhodně za nedovolené, nepřiměřené, nedůstojné, ano rovnou za hanebné, aby totiž boží pravdy, které mají ospravedlnění samy v sobě, posuzoval lidský soud a dával jim po své libovůli projít nebo propadnout*.“¹¹⁹ Husité tvrdě odmítají současný klérus, který se v ničem nepodobá biblickým apoštolům. Píší, že jsou za svou víru připraveni i nadále bojovat a vyjadřují se ke křížové výpravě: „*Jestliže, jak mají v úmyslu, napadnou naše království se svými mocnými vojsky chtějíce nás zničit, jak se tvrdí, až do úplného vyhlazení, my, důvěřující v sílu Nejvyššího, o jehož při se zasazujeme, budeme nuceni odrazit násilí násilím, jak to dovolují všechny zákony a všechna práva*.“¹²⁰ Na konci manifestu se dozvíme, že pečeť připojili všichni, kdo „*přilnuli k evangelické pravdě*.“¹²¹

Eneáš Silvius Piccolomini neuvádí přesný termín, kdy měla výprava začít, avšak ve své *Kronice české* píše, že její začátek musel být odložen. Jako důvod uvádí, že Julián Cesarini vyčkával příjezdu účastníků tažení. „*Kardinál, zatímco na ně čekal, odložil výpravu až na počátek srpna*.“¹²² Vojsko, které se schází liknavě není záležitostí jen této výpravy z roku 1431.

¹¹⁶ Pravděpodobně dnešní Karlovo náměstí na Novém městě pražském, dříve Dobytčí trh, na kterém stávala do r. 1789 gotická kaple Božího těla.

¹¹⁷ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 112.

¹¹⁸ Amadeo Molnár (ed.), *Husitské manifesty*, Praha 1986, s. 171.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 173.

¹²⁰ Tamtéž, s. 175.

¹²¹ Tamtéž, s. 176.

¹²² D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

Zdá se, že první krok udělala vojska husitů. Vydala se směrem k Plzni, největší opoře plzeňského landfrýdu, patrně s úmyslem ji oblehnout a demonstrovat katolíkům tak svou sílu. Vedle Prokopa Holého, Jana Kroměšína a Jeníka z Nedanic se ku Plzni sjeli i další urození bojovníci. „*A s nimi byli lidé a panoši pana Menharta z Hradce a pan Hanuš z Kolovrat se svými lidmi i s lidmi svého bratra pana Fridricha z Libštejna.*“¹²³ Obléhání nebylo zaměřeno jen proti katolické Plzni, ale rovněž vůči jedné z hlavních postav plzeňského landfrýdu, panu Krušinovi ze Švamberka.¹²⁴ Bartošek z Drahonic datuje příjezd husitů k Plzni posledním červencovým dnem, svátkem sv. Petra.¹²⁵ Ale v následujících větách se od něj dozvíme, že někteří husitští bojovníci upustili od obléhání západočeské metropole a rozjeli se směrem k biskupskému Horšovskému Týnu. „*Pak odtáhli k Horšovskému Týnu a spálili tam kolem svátku sv. Jakuba [25. července] podhradí.*“¹²⁶ Bartoškovi zde očividně nesedí datace událostí, neboť obléhání Plzně klade na časové ose později než pokusy dobýt Horšovský Týn. Horšovský Týn i s hradem bránil purkrabí Zdeněk z Dršťky. „*Statečně bránil město se svými přáteli a sluhy.*“¹²⁷ Nutno podotknout, že pan z Dršťky byl katolík, rovněž jako Bartošek. Celé obléhání Plzně hodnotí Bartošek kriticky: „*Ničeho se tam nedokázali zmocnit, ale zničili a spálili mnoho obilí.*“¹²⁸

Čteme-li *Staré letopisy české*, nedozvíme se o obléhání zhola nic. Husité se dle tohoto pramene sjeli k Plzni, aby „*čekali sú nepřátel, a potom u lesa Bavorského.*“¹²⁹ Ve vratislavské relaci letopisů se dozvídáme totéž, jen trochu jinou formou: „*čekajíce nepřátel cizozemcuo do země vtrhnutí.*“¹³⁰ Je-li tato informace relevantní, museli husité vědět či tušit, odkud očekávat příchod nepřítele. Čekání u bavorského lesa je široký pojem a česko-bavorská hranice nemá jen pár kilometrů. Nabízí se tedy odpověď, že husité vycházeli ze zkušeností, které nabrali během předchozí křížové výpravy z roku 1427, jenž skončila fiaskem u Tachova.

Vavřinec z Březové, přesněji jedna z postav *Písně o vítězství u Domažlic*, kardinál Cesarini sděluje papeži Evženovi IV.: „*Tu český národ, který bděl, tam u hranic, jak uviděl takové spousty našich sil, pomezní kraje opustil.*“¹³¹ Husité opustili

¹²³ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 251-252.

¹²⁴ Tamtéž, s. 252.

¹²⁵ Tamtéž, s. 251.

¹²⁶ Tamtéž, s. 252.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor z české literatury*, s. 272.

¹³⁰ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹³¹ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285.

pomezní kraje, ale vhodnější termín je spíše příhraničí. Tuto informaci nám potvrzují i další prameny. Bartošek z Drahonice má za to, že se husité od hranic vrátili jakýmsi úskokem.¹³² Vratislavské *Staré letopisy české* uvádí, že od hranic se vraceli husité zpět do vnitrozemí zejména kvůli tenčícím se zásobám potravin a krmení pro koně. Dalším aspektem, jež je přiměl k cestě zpět do hloubi království bylo prý to, že křižáci prozatím nepřekročili pohraniční hvozď a nedošlo dosud k žádnému střetu. Křižáci o husitském vojsku na druhé straně hranice pravděpodobně věděli a proto „*vtrhnúti nesměli do Čech věduce, že jich čekají.*“¹³³ Zajímavý poznatek přináší E. S. Piccolomini, který tvrdí, že husité se pokusili o taktiku „spálené země“, ovšem na úkor katolíků žijících na českém území. „*Češi, kteří se již dříve doslechli, že se blíží nepřítel, sebrali oddíly připravené k boji a kde našli obydlí věrných, pustošili je ohněm a mečem.*“¹³⁴ Piccolomini vzápětí dodává, že husité povraždili veškeré dospělé obyvatele jakéhosi města jménem Štylperk.¹³⁵ To nám nepřímo potvrzuje i kronika Bartoška z Drahonice: „*Způsobili velkou škodu ve vesnicích a městečkách kolem a poblíž hradů Karlštejna, Hrádku, Lopaty, Radyně a kolem města Plzně tím, že spotřebovali mnoho obilí a zrní i skotu, bravu a koní.*“¹³⁶ Náhoda však dopomohla křižákům ke vstupu na území českého království. „*Čechuom se spíše nedosta; z nichžto každý zástup jel jest domuo po spíži, a tudy Němci vrat [otevřeli].*“¹³⁷ Dílo *Ze starých letopisů českých* krásně líčí, jak „Němci“ využili odchodu husitského vojska pro doplnění zásob a konečně překročili hranici: „*Potom tito nepřátelé ve velikém počtu vtrhli do Čech, když si mysleli, že Čechové před nimi ze strachu ustoupili.*“¹³⁸

Podívejme se na prameny, zda nám sdělují, kdy k onomu přechodu hranic došlo, neboť od té chvíle se již jedná o proklamovanou křížovou výpravu do českých zemí. Pravda, oficiálně začala výprava vyhlášením, sjížděním vojska či počátkem jeho pochodu, avšak já jsem si jako její začátek stanovil překročení pomyslné hraniční čáry. Bartošek z Drahonice, mluví o 1. srpnu 1431, kdy „*kolem svátku sv. Petra násilně vtrhla do Čech slavná knížata Fridrich, purkrabí norimberský a markrabě braniborský, Fridrich, markrabě míšeňský*“ a další urození šlechtici, o kterých jsme se zmiňovali při

¹³² Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

¹³³ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹³⁴ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 112.

zkoumání složení křižáckého vojska.¹³⁹ Eneáš Piccolomini nám sděluje, že výprava byla odložena na počátek srpna.¹⁴⁰ Martin Lupáč datuje překročení zemských hranic 8. červnem.¹⁴¹ Informaci o tom, že křižáci vpadli do Čech máme tedy jen od kronikářů katolické strany, nepočítáme-li očividně nesmyslnou dataci Martina Lupáče. Lupáč však zanechal informaci o tom, kterak kardinál Cesarini udílel odpustky účastníkům tažení: „*Julián, legát, dávající jim požehnání, hříchuv jim odpuštění, pekla i muk zbavení těm všem, kteříž by se v české krvi krvavili.*“¹⁴²

Na českém území začali plenit rovněž křižáci a postupovali směrem k městu Tachovu. „*A vtrhše do země, městečka otevřená i vsi pálili sú a Tachov město oblehli.*“¹⁴³ Kupodivu sdílnější je v tomto ohledu Piccolomini, který tak přiznává, co páchali „jeho lidé“ : „*Konečně kardinál vtrhl v čele početného vojska, vypálil mnoho kacířských vsí a vyvrátil města, v nichž řádila nejen vojenská lakota, ale i krutost. Všude pobíjeli muže se ženami, starce i děti, kdekoliv jim přišli do cesty.*“¹⁴⁴ Piccolomini ale vysvětluje, že se tak dělo jen v pohraničí, neboť hlouběji do vnitrozemí se křižáctví velitelé neodvážili.

Na začátku *Písně o vítězství u Domažlic* hovoří Čechie k Bohu a nezapomíná na chování křižácké armády na českém území: „*A nyní vojska zběsilá, jichž děsivá je přesila, svůj strach před Tebou zakryjí a skryté jedy vylijí – tu v domy, statky po kraji požáry zhoubné vrhají a vraždí – vše ať zahyne! – před Tebou, Králi, nevinné, a panny naše hanobí, i ženy, jež si podrobí, až umírají ubité.*“¹⁴⁵ Julián Cesarini se z neúspěchu výpravy zodpovídá papeži a popisuje, jak se svým vojskem opustil říšské území a vstoupil do prostoru západních Čech: „*My vstoupili jsme ve sboru a nikde síla odporu, s níž bychom se tu srazili. Tož páchali jsme násilí po měsíc ohněm, železem a já cítil se vítězem.*“¹⁴⁶ Uvěříme-li Bartoškovi z Drahonic a Eneáši Piccolominimu, tak musíme brát s nadhledem informaci, že se násilí dalo měsíc, neboť k domažlické porážce došlo 14. srpna.

¹³⁹ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

¹⁴⁰ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

¹⁴¹ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Martin Lupáč, Hádání*, s. 18.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹⁴⁴ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

¹⁴⁵ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 282.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 285.

K zodpovědnosti za plenění se v podání páně Vavřincově hlásí i markrabě braniborský Fridrich: „*Jasnosti, já užil mnohé přísnosti tam v zemi lidu českého a nešetřil jsem žádného, ohněm a mečem ničil jsem a vraždil mnohé každým dnem.*“¹⁴⁷

Máme tedy jakési časové vakuum mezi počátkem srpna a datem čtrnáctého téhož měsíce. Vyplnit tuto mezeru nám alespoň částečně pomáhá Bartošek z Drahonic. „*Položili se táborem u města Tachova*“¹⁴⁸, v tom kraji leželi vévodové asi dva týdny a kolem hradu Švamberka i kolem Tachova vypálili mnoho městeček vsí, říkalo se, že dvě stě a více.“¹⁴⁹ Avšak v prvních srpnových dnech byly na území českého království dvě armády. Intervenční a domácí obránci. Dle vratislavských *Starých letopisů českých* uslyšeli Čechové o křižácké armádě u Tachova a opět se vydali do západních Čech. Prý teď bylo ve vojsku 40.000 bojovníků, „*jakož sú obecně tak šacovali.*“¹⁵⁰ *Staré letopisy české* se mezi sebou shodují v tom, že české vojsko bylo připraveno k boji 13. srpna v prostoru kolem městečka Chotěšova. Jen vratislavský rukopis se mýlí v dataci. Mýlně uvádí datum 17. srpna, ačkoliv vzápětí dodává, že se jednalo o vigilie Nanebevzetí Panny Marie.¹⁵¹ Podle Bartoška z Drahonic vyrazili husité směrem k Chotěšovu tři dny před bitvou: „*Proti nim (křižáckému vojsku) statečně vytrhli třetí čtvrtý den před Nanebevzetím Panny Marie [11. a 12. srpna] kněz Prokop a druhý Prokop zvaný Malý se svými vojsky, totiž s tábory, sirotky, viklefisty a Pražany se třemi tisíci vozů, pěti tisíci jezdci a padesáti tisíci pěších, jak se všeobecně říkalo, též s mnoha děly, do nichž se mohly nabíjet kameny jako hlava.*“¹⁵²

Husité se tedy dozvěděli o řádění vojáků kardinála Cesariniho a markraběte Fridricha v česko-bavorském příhraničí, zejména v oblasti Tachovska. Víme, že obléhali Plzeň a poté se rozjeli po středních Čechách, doplnit zásoby a píci pro koně a také dobyli některé hrady. Dne 13. srpna již museli být jistojistě u Chotěšova, ne-li blíže Domažlicku.

Autoři 15. věku se shodují, že i válečníci bojující pod praporem kříže se dozvěděli o pohybu husitských šiků směrem k nim, a proto neotáleli a upustili od obléhání Tachova. Podle kronik se vydali směrem k dalšímu západočeskému městu, k Domažlicím. Nabízí se otázka, proč právě tam? Příčiny mohly být nejspíše dvě. Buď se automaticky stahovali do míst, ze kterých k Tachovu dorazili, neboť tyto končiny

¹⁴⁷ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 293.

¹⁴⁸ Křižáci.

¹⁴⁹ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

¹⁵⁰ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

znali, anebo měli zprávy o tom, jakým směrem se chystá jejich nepřítel a rozhodli se vyjít mu v ústřety a rozhodnout výpravu v samém počátku vítězným střetem.

„A když bylo u vigiljí [17. srpna] Matky boží nanebevzetí, [s]šikovavše své vozy ráno u Chotěšovic, táhli šikem svým ten celý den na nepřátely k Domažlicím, neb již Němci byli odtrhli od Tachova, uslyševše to, že Čechové táhnú.“¹⁵³ „Den před Nanebevzetím Panny Marie [14. srpna] ráno sešikovali své vozy u Chotěšovic a táhli celý den v bojovém seřazení na nepřátel k Domažlicím, neboť Němci, když uslyšeli, že se Čechové blíží, už odtáhli od Tachova.“¹⁵⁴

Pokusme se pomocí pramenů sestavit k čemu onoho 14. srpna 1431 došlo v okolí Domažlic. *„A jakž vtrhli do Čech, Čechové věrní, sebravše se což nejvíc mohli, Pánu Bohu se poručili a modlili, tělo a krev Boží každý přijímali.“¹⁵⁵* Od Chotěšova, ze kterého ráno husité vyrazili, jsou Domažlice vzdáleny přibližně 30 km. Husité museli tuto vzdálenost urazit během půlky dne. Je více než pravděpodobné, že do blízkosti Domažlic se dostali až po poledni. Bojovníci kříže si museli všimnout, že se k nim blíží několikatisícová armáda. Přesun tolika mužů dozajista způsobí velký hluk. *„Ještě jednu míli od nich byli Čechové k Domažlicím jedúc.“¹⁵⁶* Křižáci poprvé zaslechli husitskou pěchotu i jízdu na vzdálenost jedné míle i podle vratislavské relace rukopisů českých. Jindy podrobný Bartošek je v okamžiku vypuknutí paniky a následného pronásledování velice stručný. Eneáš Piccolomini rovněž nehovoří o nějaké vzdálenosti, na kterou byli husité již na obzoru. Jinak je tomu ovšem u mistra Vavřince z Březové. Informaci opět nalézáme v monologu kardinála Juliána Cesariniho: *„Když nám se totiž přiblížil a na tři míle vzdálen byl ten zhoubný národ pověstný, tak nepřátelský, ničemný, takovou hrůzou sevření jsme všichni v náhlém zděšení.“¹⁵⁷* Velitelé této kruciáty se zodpovídají nejen papeži Evženovi, ale i římskému králi Zikmundovi: *„tři míle byli vzdáleni našeho ještě ležení“¹⁵⁸* Přesnou vzdálenost, na kterou křižáci poprvé zahlédli husity se již nikdy nedozvíme. Je více než jisté, že obě čísla, tedy ať jedna či tři míle, má pouze jakýsi symbolický význam.

K přímému vojenskému střetu však nedošlo, neboť se stalo něco, s čím počítal opravdu jen málokdo, spíše nikdo. *„A když Němci ráno na úsvitě uzřeli česká vojska a slyšeli hřmot lidský a cepův a prask bičový vozkův, jenž by zvezli, z obzvláštního*

¹⁵³ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹⁵⁴ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů českých*, s. 112.

¹⁵⁵ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš, *Hádání*, s. 18-19.

¹⁵⁶ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor z české literatury*, s. 272.

¹⁵⁷ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 291.

*dopuštění tak veliký strach na ně připadl.*¹⁵⁹ V táboře katolického vojska propukl zmatek a nastala nepřehledná situace, která způsobila, že celé vojsko se stalo neovladatelným a postupně začalo měnit svou pozici, což se mohlo jevit a zajisté i jevilo jako ústup. Eneáš Silivius Piccolomini nám zanechal poznámku, že se tradovala zmlínka, která za zmatkem v křížáckém vojsku mohla stát jakási zrada. *„Mezitím bud’ pro zradu ve vojsku věrných, jak se domnívala většina, nebo protože myslí lidí zachvátil náhle zbytečný strach, začali zmateně pobíhat po celém táboře, a ještě dříve než nějaký nepřítel přišel na dohled, nastal velmi potupný útěk.*“¹⁶⁰ Staré letopisy hovoří rovněž o útěku před ještě vzdáleným nepřítelem: *„ihned z dopuštění božieho Němci velmi velikú bázní a s strachem běželi a prvé, než sú české vojsko opatřili, s vozy svými do lesuov bavorských běželi.*“¹⁶¹ Rovněž Bartošek z Drahonice hovoří o předčasném útěku: *„Když však Němci poznali, že tito postupují proti nim, utekli přes les za Domažlicemi.*“¹⁶² Útěku husitských nepřátel se barvitě věnuje Vavřinec z Březové. *„A prchali jak zajíci když pes je honí větřící.*“¹⁶³ Julián Cesarini popisuje ve Vavřincově podání situaci následovně: *„Když nám se totiž přiblížil a na tři míle vzdálen byl ten zhoubný národ pověstný, tak nepřátelský, ničemný, takovou hrůzou sevření jsme všichni v náhlém zděšení; tu naše síly mizejí a prchá rada s nadějí, země se třese, v nás je třas, jen útěk hledal každý z nás a ďábel sám je v patách všem – jest jistě v Čechách vladařem.*“¹⁶⁴ Na jiném místě se dočteme o tom, že : *„Když onen český národ zlý, tak proradný a ďábelský, se rychlým krokem blížil k nám a k útoku se chystal tam – ač ještě byli vzdáleni, hluk náhle přešel ve hřmění, jak mocná bouře blízko zněl, když lid ten zdáli přicházel.*“¹⁶⁵ Své pocity podle Vavřince mohl braniborský markrabě Fridrich vyjádřit i následovně. Jedná se obhajobu Fridrichových vojáků: *„když ale jistě seznali, že Čechové již sehnali dav sedlácký a početný, ač beze zbraní, ničemný, však ženoucí se k boji jen jak smrtonosný divý kmen – tu zemdlel mnohý statný syn a třásli se jak trsy třtin, již neznali, že muži jsou.*“¹⁶⁶

Do historického povědomí vstoupila tato křížová výprava jako ta, kterou husité odrazili pouze zpěvem. Jediným pramenem pro 15. století, který nám tuto domněnku potvrzuje je opět Vavřinec. *„Však Němci vozů rachotu se lekli, koní řehotu, i hřmění,*

¹⁵⁹ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Hádání*, s. 19.

¹⁶⁰ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silivius Piccolomini, Historie*, s. 147.

¹⁶¹ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹⁶² Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

¹⁶³ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 282.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 285.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 289.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 293-294.

*kterým kraj tu zněl, když náš lid hlasně k boji spěl, a zděsil je polnic řev, i píseň našich bratrstev.*¹⁶⁷

Křížová výprava se začala rychle hroutit a děj nabral obrat, jaký si Cesarini ani markrabě Fridrich nepřáli. Jen těžko si dokážeme představit zmatek, jaký v několikatisícové armádě nastal. První vojáci začali ustupovat a to strhlo lavinu dalších ústupů, což nakonec vykryštovalo v útěk. Ponechme však stranou hodnocení, zda byl či nebyl potupný.

Nastalo pronásledování, při kterém zahynulo mnoho katolických vojáků. Křížáci, ve snaze zachránit si své holé životy a zdravou kůži, odhazovali ze svých válečných vozů v tom okamžiku již naprosto nepotřebné věci jako byly kupříkladu sudy s vínem, aby se tak stali lehčími a tím i rychlejšími. Mnoho z těchto předmětů padlo husitům do rukou a získali tak přebohatou kořist. Je nepochybné, že zadní řady křížáckého vojska dostihli husité záhy. Kde k tomu však došlo? „*Utíkali¹⁶⁸ se svými vozy do bavorských lesů, většinou po cestě k hradu Rýzemberku, a na útěku vyhazovali z vozů na zem mouku a jiné zásoby, aby odlehčili vozy.*“¹⁶⁹ Kardinál Cesarini „*obcházel vůdce, povzbuzoval je, aby se chopili zbraní, vytvořili šik a očekávali nepřítel se statečnou myslí.*“¹⁷⁰ Julián Cesarini prý zdůrazňoval, že se v tuto chvíli nebojuje o nějaké území, ale o „*život, o víru, o Kristovu slávu a o spásu duší.*“¹⁷¹ Dalším morálním povzbuzením pro své válečníky mělo být zdůrazňování skutečnosti, že „*by pro Němce bylo potupou, aby jejich šlechta, jejíž vznešenost a statečnost oslavuje celý svět, prchala z bitvy, že je lépe zemřít než ustoupit před nepřítelem, aniž byl dosud spatřen.*“¹⁷² I kdyby tato či podobná slova kardinál pronesl, nebylo to nic platné. Osud výpravy byl zpečetěn.

Samotný boj líčí Vavřinec opravdu sugestivně. Z jeho *Písně o vítězství u Domažlic* by se mohlo ale zdát, že se v prostoru mezi Domažlicemi a hradem Rýzemberkem odehrála velká bitva dvou neméně obrovských armád. Kupříkladu verše: „*Jedni se řítí se skály, jiní se v bahně ztrácej, zbylí se k našim vracejí, myslí si, že jsou bezpečí, a padli našim do léčí.*“¹⁷³ V místech, do kterých je boj zasazen se nenaházejí skály, ze kterých by mohli padat jezdci s koňmi, nicméně verše to jsou vskutku působivé. Budeme-li číst dále Vavřincovy verše, ocitneme se uprostřed samotného boje:

¹⁶⁷ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 283.

¹⁶⁸ Křížáci.

¹⁶⁹ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů českých*, s. 112-113.

¹⁷⁰ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvijs Piccolomini, Historie*, s. 147.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 282.

„Klesají koně Římanů a naši pěší v orkánu se na ty bitce vrhají, kdo chtějí v boj – a prchají – ti, o kterých jsme věřili, že užijí své přesily, že půjdou v seč, jak pravili a králi svému slíbili. Již vozy kola ztrácejí jak v útočivé peřeji, praskají koním postroje, vše pryč se metá bez boje, již láme se oj vozová a koni padá podkova.“¹⁷⁴

Byli-li katoličtí vojáci dostiženi, neměli jistotu, zda se stanou zajatci. Mnohdy je čekala i nemilosrdná smrt. „Kdo našimi je dostižen, ten brání se jim zřídka jen, přemnohý kvapně vzdává se a druzí hynou v zápase.“¹⁷⁵ Někteří zděšení bojovníci prý hledali spásu v korunách stromů v okolí střetu. Ale ani zde nebyli v bezpečí, neboť stromy byly husity poráženy a takto „sčesané“ katolíky čekaly prakticky stejné dvě možnosti jako jejich kolegy, kteří byli dopadeni na zemi. „Hle, velký pán se řítí pak tam z výše k zemi jako pták.“¹⁷⁶

Při hodnocení boje mistr Vavřinec nešetří oslavnými metaforami. Kardinál Julian Cesarini se dokonce rozpláče, když později vzpomíná na tyto chvíle. „Svatosti, ach, nevídané těžkosti, to nebudou už viděti po celé toto století ty věci hrůzné – jenom vám je beze strachu vykládám – co poznal jsem tam v Čechii, jež zhoubně všechno vybíjí.“¹⁷⁷

Papežský legát Cesarini se marně snažil zvrátit průběh boje a nakonec byl nucen rovněž prchnout, chtěl-li si zachovat svůj život. Vojáci vzali korouhve a nohy na ramena a „k nim se nedobrovolně přidal i kardinál.“¹⁷⁸ Podle *Starých letopisů českých* byli křižáci dokonce tak zmateni, že se často obraceli zpět do Čech a mysleli si, že jsou již doma a v bezpečí.¹⁷⁹ Velké ztráty utrpěla italská jednotka, jež patřila Cesarinimu. „Při tom pronásledování pobili více než dvě stě lidí, většinou Italů řečeného kardinála.“¹⁸⁰

Kromě zahnání nepřítele zpěvem se traduje, že kardinál při opouštění bojiště ztratil svůj červený klobouk, plášť a dokonce i bulu, která tuto kruciátu vyhlášovala. „V té bitvě ukořistili Čechové také mnoho nádherných stanů a mnoho jiných věcí, korouhve, stříbro, zlato, sukně, bulu, kterou dal papež Eugenius IV. kardinálu Juliánovi, aby vyhlásil křížovou výpravu na vyhlazení Čechů.“¹⁸¹ „Co nechali jsme věcí těch, jež přivezli jsme na vozech: odpustků, bul a korouhví, vše, čím se biskup skví! A též můj

¹⁷⁴ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 283.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 285.

¹⁷⁸ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvijs Piccolomini, Historie*, s. 147.

¹⁷⁹ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor české literatury*, s. 272.

¹⁸⁰ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

¹⁸¹ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů českých*, s. 113.

klobouk červený, mnou na útěku ztracený.“¹⁸² V *Písni o vítězství u Domažlic* je Julian Cesarini silně pohoršen a ještě dodává, kterak si jeho kardinálský klobouk nasadil jakýsi husita a zesměšňoval katolickou liturgii.

Jelikož se o kardinálském klobouku zmiňuje pouze Vavřinec, je nasnadě otázka, zda jej Cesarini opravdu ztratil. Zda se nejednalo o prostředek k vyjádření jeho potupy. Jak asi musel vypadat vojevůdce, navíc vysoký zástupce nepřátelské římské církve, který předčasně opouští bojiště a navíc prostovlasý...?

Kromě papežské buly, kardinálova pláště, který byl „*zlatohlavý, velmi drahý*“¹⁸³, sudů s vínem, zlatem, stříbrem a možná i kardinálského klobouku, ukořistili čeští kališníci rovněž rozličné věci účastníků kruciáty jako oděvy, zbraně, samozřejmě koně a také stříbrné číše a zlatý kříž Juliana Cesariniho.¹⁸⁴ Součástí vítězného zisku byly i zbraně, které se vždy hodí každé vítězné armádě. „*Jakož obecně pravili, že pušek ke třem stóm vzali a vozuov na dva tisíce.*“¹⁸⁵ Vavřinec z Březové ve verších přibližuje, co vše asi husité získali: „*Již opouštějí poklady, zbroj, vozy, stanů hromady, peníze, praky, ozdoby, houfnice, šaty, zásoby.*“¹⁸⁶

Křížáci si zachránili své životy útekem přes pohraniční hvozď zpět na území římské říše. Podle *Starých letopisů českých* byly únikové cesty dvě.¹⁸⁷ Čechové prý o těchto dvou cestách nevěděli...

Útek a menší střety se pravděpodobně odehrály v pozdním odpoledni a časném večeru. „*Jiní pak tíž Němci onde i onde po lesiech blúdili a velmi zamútceni byli nevěduc, kudy domuov.*“¹⁸⁸ V noci husité hlídali kořist a pili víno ze sudů, jež křížáci na útěku shazovali ze svých vozů. Zapalovali získaný střelný prach a tak „*jekot a křik tu celú noc byl veliký na lese.*“¹⁸⁹ Na druhý den byli svazováni zajatci, prý vždy dva k sobě a bylo jich tolik, až se zdálo, že krajinou prochází jakési procesí.¹⁹⁰

Rozpad kruciáty u Domažlic a Rýzmburka měl vliv i na další dvě skupinky bojovníků, které překročily zemskou hranici na jiných místech království, potažmo markrabství moravského. *Staré letopisy české* nás informují o skupince křížáků z okolí Míšně, která operovala v prostoru Žatecka. „*Míšňané, kteříž v ty časy okolo Žatce také*

¹⁸² J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285-286.

¹⁸³ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Hádání*, s. 18.

¹⁸⁴ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

¹⁸⁵ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60-61.

¹⁸⁶ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 282.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 61.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 61.

¹⁹⁰ Tamtéž.

*zemi hubili a lidi mordovali.*¹⁹¹ Tato část křížové výpravy čítala přibližně 4000 bojovníků, což se zdá nadsazeným číslem, neboť by se jednalo o velice početnou armádu, jejíž činnost by se zajisté odrazila i v dalších, ne-li všech pramenech. Tito Míšňané, jakmile se k nim donesla zvěst o konci jejich kolegů, se rovněž neprodleně vrátili zpět na území římské říše.

Třetí skupina, o níž je více zmínek, je ona družina habsburského vévody Albrechta. Tento rakouský šlechtic vlastnil na Moravě rozsáhlé statky, neboť jeho tchán, římský, český a uherský král Zikmund Lucemburský jej učinil moravským markrabětem. Bartošek z Drahonice nám zanechal zajímavou zprávu o dobytí Kyjova a popravě 50 tamních občanů. Do stejné doby klade Bartošek i povstání jakési skupiny lidí právě na Moravě: *„Tehdy povstala na Moravě jakási třetí sekta, říkalo se jim prostřední, protože chtěli, aby se zákonným pánům platily jen zákonné poplatky, jiná nespravedlivá břemena aby pominula, ale tělo Páně aby se podávalo prostým lidem pod obojí způsobou.*“¹⁹² Eneáš Silvius Piccolomini zanechal ve svém díle *Kronika česká* zprávu o obléhání města Přerova. Když se Albrecht dozvěděl o tom, že se kruciáta v západních Čechách rozpadla, vydal se i on na cestu domů a při té příležitosti *„zničil ohněm a mečem přes pět set vesnic, dobyl mnoho měst a vyvrátil je a povraždil obrovské množství lidu.*“¹⁹³

Staré letopisy české hovoří o tom, kterak vévoda Albrecht hubil a pátil obě země, českou i moravskou. Na konci kapitoly se dozvídáme, jak to s vévodou dopadlo. *„I zahnali jeho za Dunaj.*“¹⁹⁴

Podívejme se na díla kronikářů 15. století znovu a pokusme se najít jejich subjektivní pocity k oné křížové výpravě. U Vavřince z Březové nesmíme pouštět ze zřetele, že soudy vynáší postavy jeho velkolepého historického a básnického díla. Celou *Písní* prochází patrná euforie. Radost z vítězství doslova sálá z každého verše. I hlavní protivníci husitů uznávají, že jsou chrabřími válečníky a nechtějí proti nim dále bojovat.

Vratislavský rukopis *Starých letopisů českých* hodnotí tuto křížovou výpravu proti husitům jako spravedlivou porážku. Při popisu samotné srážky píše: *„Tu Čechové*

¹⁹¹ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 61.

¹⁹² Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

¹⁹³ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 149.

¹⁹⁴ Tamtéž.

s boží pomocí veliké vítězství obdrželi.“¹⁹⁵ Věří, že křižáky, či jak letopisy píší Němce, ztrestal Bůh. „A pro tu příčinu dřeve řečený lid německý s mnohými biskupy, kniežaty, hrabími, pány, rytíři i obecným lidem do země české byl jest vtrhl, ale Pán Buoh milostivý jich pych porazil a zetřel.“¹⁹⁶ Následuje vzdání chvály boží: „Protož požehnaný buď na věky věkuov.“¹⁹⁷ Jiná relace téhož pramene dodává ještě závěrečné „Amen“.¹⁹⁸

Katolík Bartošek z Drahonic nepřipojuje nějaké hodnocení události, avšak ač katolík, sděluje, že proti křižákům vytáhli „statečně“ husité v čele s Prokopem Holým.

E. S. Piccolomini popisuje kterak kardinál Cesarini marně zvedal mužstvu morálku a připojil i kárání mravů. Svému vojsku se snažil vysvětlit, že ten, kdo prchne z boje se nebude moci cítit bezpečně ani uvnitř městských hradeb. „Jestliže by svou svobodu neobhájili mečem, že buď vkrátku zahynou nepřátelskou zbraní, nebo budou snášet otroctví horší než smrt.“¹⁹⁹ Výsledek střetu hodnotí jako „velmi potupný útěk.“²⁰⁰

Martin Lupáč hovoří o tom, že za husity bojoval sám Bůh.²⁰¹ „Ačkoliv našich bez počtu, bez míry, bez čísla na mnoho tisíc pro víru a krev Pána našeho Ježíše Krista zhubeno bylo, však vždy naši vítězství s pomocí Boží, plac a daň obdrželi. A to se stalo léta 1431.“²⁰²

Pomineme-li fakt, že celá *Píseň o vítězství u Domažlic* Vavřince z Březové byla napsána jako oslavné dílo porážky páté křížové výpravy, tak v ní najdeme různá hodnocení události od hlavních aktérů. Nezapomínejme však, že jejich monology a dialogy pocházejí z hlavy a pera mistra Vavřince. Kardinál Julian Cesarini popisuje papeži Evženovi svůj hrůzný zážitek z okolí Domažlic těmito slovy: „I stala se věc přehrozná, a nikdo takou nepozná, ji marně v Písmě hledal bych i v kronikách všech světových.“²⁰³ Evžen IV. souhlasí s Julianovým názorem, že toto české vítězství nebylo samo sebou. „My zasloužili jsme tento trest, neb naše snaha špatná jest.“²⁰⁴ Král Zikmund je rozčilen a odvětlí velitelům výpravy: „O bojovníci bez boje, vás mučit věru vhodno je, na šibenice věšeti, na skřipec napnout, prokletí, anebo pálit pochodní, zlým

¹⁹⁵ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 61.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor české literatury*, s. 272.

¹⁹⁹ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Historie*, s. 147.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Hádání*, s. 19.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 287.

ohněm, stokrát nehodní!“²⁰⁵ Bojovníci si však dovolí svému králi oponovat a připomenout mu bitvy, ve kterých prohrál na českém území i on. Zikmund nakonec uzná, že se ve svém odsudku unáhlil a dokonce Fridricha Braniborského i pochválí: „Že dosáhl jste záchovy našeho lidu milého, tož vážím si jak bídného jen penízku těch věcí všech: ať má je nyní v moci Čech, však bude je mít neblaze, k své potupě a ke zkáze.“²⁰⁶

Zcela ojedinělým pramenem je korespondence. V edici *Archiv český* se dochovaly listy, jež zaslal z Norimberku král Zikmund Lucemburský do Čech, panu Oldřichovi II. z Rožmberka, významnému představiteli katolické strany v českém království.

Dva dopisy jsou datovány v Norimberku 30. července 1431, tedy den před tím, než křižácká vojska překročila hranici a vtrhla do Čech. V prvním listu prosí pana z Rožmberka, aby katolické armádě byl ku pomoci. „Věrný milý! Víš dobře, že knížata a vojska naše z Němec, které jsme vzbudili pro naše i vaše i také té země dobré, a k utlačení těch nesmírných neřádků, které se v té zemi dějí, již před lesem mocně ležela a dnes bohdá s takou mocí, která bohdá prospěšná bude, přes les přetrhnou a s nepřáteli se potkat míní a také sic jednati k zemskému dobrému.“²⁰⁷ Zikmund Rožmberka nabádá, aby pomáhal Fridrichovi Braniborskému stejně, jako kdyby se jednalo o něj samotného. Oldřich z Rožmberka tím prý poslouží nejen králi, ale i celému křesťanstvu vůbec. Závěrem dodává, že o spolupráci proti „kacířům“ prosil i ostatní pány, rytíře a panoše.²⁰⁸

Stejně datum nese i další psaní, ve kterém Zikmund děkuje panovi z Rožmberka za informace o poloze husitů i o tom, že jejich pohyb v království českém změnil směr. Dále podotýká, že markraběti braniborskému přeposlal Oldřichův list. Sděluje, že v den psaní listu, tj. 30. července, by měli křižáci přejít na české území.²⁰⁹ „A dále dáváme věděti, že ujec náš markrabě svrchupsaný lidu dobrého jízdného i pěšího, pušek a jiné přípravy vojenské má dosti a vždy jemu lidu přibývá.“²¹⁰ Pana Oldřicha Zikmund dále žádá, aby mu psal veškeré noviny o táboritech²¹¹. Další prosba se týká toho, aby Oldřich

²⁰⁵ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 290.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 294.

²⁰⁷ František Palacký (ed.), *Psaní česká císaře Zikmunda od roku 1414 do 1437*, Praha 1840 (= Archiv český 1), s. 32.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 32-33.

²⁰⁹ Podle kronik se tak stalo až počátkem srpna, tedy o pár dnů později.

²¹⁰ František Palacký (ed.), *Psaní česká císaře Zikmunda od roku 1414 do 1437*, Praha 1840 (= Archiv český 1), s. 33.

²¹¹ Patrně myslel pojmem táboři obecně všechny husity.

činil opatření proti husitům na svém panství, tím prý prokáže králi „zvláštní libost“. Poslední slova se týkají jakýchsi „ohnivých kulí“, jež Zikmund Rožmberkovi již odeslal.²¹²

Třetí dopis je datován 28. srpnem, tedy přesně dva týdny od domažlických událostí. Zikmund píše Oldřichovi z Rožmberka, že je výsledkem výpravy velice zarmoucen a sděluje, že již hovořil s oběma vůdci, tedy s Fridrichem i Cesarinim. Prý, že se „*sami tomu diví, proč sú vyjeli ze země, nemajíc žádné nouze.*“²¹³ Zikmund ujišťuje pana z Rožmberka, že se v boji s husity jen tak nevzdá, je to jeho předsevzetí. I jemu samotnému slibuje, že jej v boji s husity nenechá samotného. Dále se zmiňuje, že jednal o situaci Plzně a dělal co mohl. Plzeňané se prý vracejí domů v dobré náladě. Albrechtu Habsburskému, kterého nazývá svým synem, uložil, aby se staral o situaci Českých Budějovic. Poslední zmínkou je opět pobídka Oldřichovi, nechť i nadále Zikmunda pečlivě zpravuje novinami v Čechách.

Kroniku Hanse Rosenplüta je dnes již velice obtížné sehnat, proto vycházíme ze stručného regestu, nalézajícího se v knize Arnošta Krause.²¹⁴ Rosenplüt nazval událost slovy „*O útěku husitském*“. Kardinál Cesarini si během obléhání Tachova svolal jedenáct puškařů (Kraus se domnívá, že těchto 11 mužů bylo pramenem pro Rosenplüta) a nabízí jim 40 centů střelného prachu a 100 dukátů za to, že začnou ostřelovat město.²¹⁵ Puškaři jsou překvapeni, neboť žádali jen 30 centů prachu a šest dní na klidnou práci. Křižáckým táborem postupně prostupuje nervozita z toho, že dobývání města ještě nezačalo.

U Domažlic vysílá Fridrich Braniborský dva rytíře, aby přepočítali šiky nepřátel. Oba dva se vracejí celí zděšení. Počet armád hovoří 3:1 ve prospěch českých kališníků. Kraus nás informuje dále o situaci před samotným střetem: „*Kardinál prohlašuje, že přijde do klatby a achtu, kdo couvne, Jindřich Plavenský chce každého utopit v pytli, kdo prchne, mladý Mísňan vyzývá, aby ho probodl, kdo ho uvidí utíkat, vévoda Albrecht Bavorský prohlašuje, že jeho rod ještě nikdy neutíkal v boji, biskupové slibují nebe a peklo, jen dva z nejvyšších knížat neřekli ani tak ani onak.*“²¹⁶

²¹² František Palacký (ed.), *Psaní česká císaře Zikmunda od roku 1414 do 1437*, Praha 1840 (=Archiv český 1), s. 33.

²¹³ Tamtéž, s. 34.

²¹⁴ Arnošt Kraus, *Husitství v literatuře*, s. 64.

²¹⁵ Tamtéž, s. 65.

²¹⁶ Tamtéž, s. 66.

Jak podotýká Kraus, Rosenplüt píše: „*Běda těm, kdo první uprchli, nezůstane to beztrestné, krev těch, které zanechali, křičí k nebi.*“²¹⁷ Kraus k Rosenplütovi staví do protipólu Čecha, Vavřince z Březové a píše: „*Kde viděl Rosenplüt hrůzy, nad nimiž bůh pláče, ač je dopustil, tam český mistr básník velebil zázrak boží, jímž zvítězila dobrá věc.*“²¹⁸

Arnošt Kraus rovněž uvádí fragment kroniky jakéhosi slezského kupce Martina. Z porážky u Domažlic má prý Martin téměř radost, neboť říšským knížatům se nevedlo lépe než Slezanům. K Domažlicím klade tento polský kupec i útěk vojáků z okolí Míšně, kteří uprchli „*mit schanden und schaden.*“²¹⁹

Shrneme-li si, co jsme se o výpravě dozvěděli z pramenů pro 15. století, tak se nám vytvoří stručný přehled o prvních dvou srpnových týdnech roku 1431. Přihlédneme-li k informacím, jež máme z odborné literatury dostaneme rámcový přehled páté křížové výpravy.

Na jaře 1431 se v říšském Norimberku sešel sněm, na kterém se jednalo o postupu vůči českým husitům. Zastánce mírového vyjednávání či tzv. denní války v příhraničí přehlasovali válečníci, jejichž vůdcem byl kardinál a papežský legát Julian Cesarini. Bylo rozhodnuto o vyhlášení nové křížové výpravy a začaly přípravy na ni.

V květnu téhož roku se sešel sněm v Praze, kde se projednávaly sporné otázky husitské liturgie. Na tento sněm dorazila nabídka krále Zikmunda k vyjednávání na území západočeského Chebu. Husité si zde chtěli vymoci možnost vystoupení na nově svolaném církevním koncilu v Basileji. Tato vyjednávání však ztroskotala a účastníci se rozešli bez hmatatelného výsledku. Do Prahy si husitští zástupci přivezli závažnou informaci, že se proti nim chystá nové tažení a tato zvěst byla vyhlášena na náměstí, nalézajícím se na Novém Městě pražském. Je pravděpodobné, že Prokop Holý vyslyšel volání o pomoc a přispěchal do Čech ze Slezska či oblasti Šestiměstí²²⁰.

Husitská vojska se sjížděla u západočeské Plzně, kterou se ani nesnažila obléhat, spíš drancovala její okolí. Křížácké vojsko se zformovalo do tří hlavních částí. Hlavní oddíly, ve kterých byl i kardinál Cesarini a které jsou předmětem této práce, dále oddíly

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž, s. 68.

²²⁰ Jednalo se o spolek šesti lužických měst. Pět z nich se nalézá na území dnešního Německa: Žitava, Kamenec, Budyšín, Lobava a Zhořelec. Poslední Lubaň nalezneme v Polsku.

ze Saska a rakouské šiky vévody Albrechta Habsburského. Počet katolického vojska rozhodně nepředčil očekávání.

Slavnostní zahájení V. křížové výpravy se odbylo v kostele sv. Sebalda v Norimberku 29. června 1431. Kardinál Cesarini zde předal hlavní korouhev do rukou Fridricha z Hohenzollernu, markraběte braniborského a norimberského purkrabího. Král Zikmund Lucemburský se výpravy nezúčastnil, oficiálním důvodem byla léčba zranění, které utrpěl při pádu z koně.

Vojska páté kruciáty překročila pohraniční hvozď 1. srpna a vydala se směrem k Tachovu, jež obléhala, avšak nedobyla. V západočeském prostoru drancovala města i vesnice a nebrala ohled na to, zda je jejich lenní pán katolík či kališník. To by bylo vysvětlením pro neutralitu českých šlechticů přijímajících pod jednou způsobou. Husitská vojska byla počátkem srpna pravděpodobně kdesi v okolí řeky Berounky a doplňovala zásoby pro sebe i pro své koně.

Ve dnech 8. – 11. srpna se křížácká vojska přemísťovala k Domažlicím a začala své obléhání nanovo. Čísla, která udávají pozdně středověcí kronikáři, tedy že v okolí Domažlic se soustředilo vojsko o síle až 130.000 mužů jsou značně nadsazena.

Nejpozději 12. srpna přišla zpráva o obležení Domažlic k husitské armádě a její velitel, Prokop Holý, rozhodl o pomoci obklíčenému městu. Rychlým pochodem se husitská vojska dostala k městečku Chotěšovu se starým klášterem. Zde pravděpodobně strávila noc z 13. na 14. srpen a 14. srpna časně ráno vyrazili husité směrem na Domažlice.

V křížáckém vojsku nastávaly zmatky při strategických přesunech vojsk a celá armáda postrádala pevné a rozhodné velení. Katolíci zaslechli blížící se kališnické hordy po 14. hodině odpolední. Je více než jisté, že se blížil i zvuk koňských kopyt a zpěv husitských bojovníků. Strach z další porážky, z dosud neporaženého protivníka, neinformovanost a špatné velení způsobily, že se křížáci počali obracet a houfně vyklízet pozice. Ruch v křížáckém ležení se změnil na úprk. Husitům tak padla do klína bohatá kořist, jež zůstala opuštěna v nepřátelském táboře. Bez boje se ale setkání obou armád neobešlo. Husité povraždili zadní řady křížáků, jež měly tu smůlu, že byly kališníkům nejbližší. Zahynuli rovněž příslušníci italské gardy, kterou si s sebou přivezl kardinál Cesarini. Své životy si zachránili všichni šlechtičtí vojevůdci křížáckého vojska i kardinál Julian Cesarini.

Pátá křížová výprava byla rozehnána a vlastně skončila ještě dříve, než začala.

III.II. Raný novověk

Nyní zaměříme svou pozornost na prameny pocházející z období raného novověku, v našem případě jsme si jej vymezili zejména 16. stoletím.

Tůma Přeloučský v díle *O původu Jednoty bratrské a o chudých lidech*²²¹ popisuje křížové výpravy proti českým husitům opravdu stručně. Tvrdí, že v zemích, které odmítly postavit bojovníky do pole byly zakázány křty dětí a i ostatní církevní úkony byly značně omezeny. U kruciát se neobjevují žádné datace ani žádná další čísla, jen zde najdeme zmínku o tom, že na výpravy byli sbírání bojovníci sedm let.²²² „A sebravše vojsko příliš veliké s vozy připravenými, s puškami velikými a s lidem oděným vtrhli do Čech k Domažlicům pod Rychmberk.“²²³ ²²⁴ Tůma Přeloučský píše o tom, že Čechů bylo mnohem méně a vytáhli proti křižákům. Samotný boj zde není nijak přiblížen, jen nalezneme poznámku o tom, že vojáci kruciáty byli poraženi a „hanebně uprchli přes hory do Bavorska.“²²⁵ Tato výprava je hodnocena slovy, kterak Bůh proměnil Cesariniho klatbu na husity v jejich požehnání. Velice zajímavá je jiná zmínka, která nazývá husity „vojsky slepého hejtmana.“²²⁶ ²²⁷ Husité byli poraženi až po smrti tohoto slepého hejtmana.

Velmi podrobně se o páté křížové výpravě zmiňuje Martin Kuthen ze Šprinsberka ve svém díle, jež nese název *Kronika o založení země české a obyvatelích jejích*.²²⁸ Jedná se o první českou kroniku, která byla psána za účelem vytisknutí. Informace pro její vznik čerpal Martin Kuthen ze starších děl, jak nám naznačuje již její název. Události roku 1431 začíná pražským sněmem, kde se řešila otázka, zda a jak budou moci husité vystoupit před basilejským koncilem, kde chtěli obhájit své učení a hlavně zde chtěly všechny tři husitské frakce smazat rozdíly, které mezi sebou měly v otázce liturgie. Václav Hájek z Libočan dodává, že se sněmu zúčastnili „páni a rytířstvo i všichni znamenití království českého.“²²⁹ Martin Kuthen píše, že „též na ten

²²¹ Vydáno 1502.

²²² Číslo sedm zde má plnit spíše symbolický význam.

²²³ Rýzmbek.

²²⁴ Tůma Přeloučský, *O původu Jednoty bratrské a o chudých lidech*, Praha 1947, s. 71.

²²⁵ Tamtéž, s. 72.

²²⁶ Narážka na Jana Žižku z Trocnova.

²²⁷ Tůma Přeloučský, *O původu*, s. 72.

²²⁸ Originální název zní *Kronyka o Založeníj Zemie České a prwnijch obywatelijch gegich tudž o Knijžatech a Králijch y gich činech přijběžých welmi kratče z mnohých Kronykářův sebraná*.

²²⁹ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, Praha 1819, list 46.

sněm císař²³⁰ Zikmund své oratory poslal.“²³¹ Vyzval pražský sněm, aby za ním do Chebu vyslal své zástupce a slíbil s nimi vše přátelsky projednat. Podle Kuthena byli mezi těmi posly Pražané a sirotci v čele s Prokopem Holým.²³² Na jednání v Chebu k žádné shodě nedošlo a Zikmund prý odbyl husitské poselstvo „krátce“.²³³ Nemohl jim prý dát žádné záruky, neboť basilejský sněm se chystal soudit, či spíše hodnotit jeho i papeže.²³⁴ Poslové však z Chebu přivezli jednu velice závažnou zprávu, a to tu, že „Němci silně do země vtrhnouti se chystají.“²³⁵ To prý způsobilo, že na sněmu byly přerušeny diskuze ohledně husitské liturgie. Tuto informaci nalézáme i u Hájka. „Přišly su noviny do Prahy, že by Němci ve velikém počtu sjížděli se v Bavořích, chtějíc silně do Čech vtrhnouti.“²³⁶ Hájek tvrdí, že poslové dodali i zprávu o tom, že někteří křižáci již čekají na druhé straně hraničního lesa.²³⁷ Pražané dle Hájka neprodleně „oznámili jiným městům českým, také i některým pánům a mnohým z rytířstva, žádajíce je aby toho pomezí brániti pomáhali.“²³⁸ Dle Kuthena se jednalo o Pražany a Prokopa Holého s jinými městy.²³⁹ Oba dva kronikáři se shodují v tom, že husitská vojska se sjela u Plzně a poté táhla k bavorským hranicím, aby zde očekávala nepřítel, jen Václav Hájek z Libočan tvrdí, že Prokop Holý se k vojsku připojil opožděně, když už ostatní meškali před Plzní.²⁴⁰

„Ale Němci to zvěděvše, nesměli vtrhnouti do země.“²⁴¹ Jak se o tom husitský nepřítel dozvěděl? Dle Václava Hájka jednoduše. „Němci o tom o všem, co se v Čechách děje od svých špehův zprávu majíce, do táhnouti prodlili.“²⁴² Hájek i Kuthen se shodují v tom, že po čase husité od hranic odtáhli. Každý však uvádí jiný důvod. V Hájkově podání jim rychle ubývaly zásoby jídla, a proto se rozjeli po Čechách, aby doplnili „spíži“.²⁴³ U Kuthena to bylo způsobeno domněnkou, že z výpravy sešlo a k vpádu křižáků nedojde. Avšak i Kuthen tvrdí, že se zásoby potravy povážlivě

²³⁰ Císařem se Zikmund stal až v roce 1433.

²³¹ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení země české a prvních obyvatelích jejích*, Praha 1817, kap. 48.

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, kap. 48.

²⁴⁰ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁴¹ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, kap. 48.

²⁴² Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁴³ Tamtéž.

tenčily.²⁴⁴ Václav Hájek z Libočan píše, že katoličtí špehové informovali své druhy na druhé straně hraničního hvozdu o tom, že v západních Čechách je bezpečno. Ti neprodleně překročili „*lesy a hory*“ a počali plenit a vypalovat městečka vsi.²⁴⁵ Kuthen nám sděluje: „*Němci srozuměvše, že se roztrhli Čechové.*“ a plenili prý v okolí Domažlic.²⁴⁶

Ani jeden z obou autorů nepopisuje složení křižáckých šiků, avšak další autor, Zacharias Theobald, píše: „*První srpnový den roku 1431 přišel kardinál Julian s německými pány, kteří byli ze všech knížectví svaté říše římské, rovněž duchovní kurfiřté, biskup bamberský, würzburgský, eichštatský, říšská města a švábský spolek sv. Jiří.*“²⁴⁷ Martin Kuthen sděluje, že „*táhli v množství velikém rozličných národů ze všeho křesťanstva.*“²⁴⁸ Tento autor má i počet vojáků a to 130.000 „*lidu branného, kromě chasy, formanů a jiné zběře.*“²⁴⁹ Tato informace prý pochází od zajatců, které po střetu husité získali. Theobald tuto informaci potvrzuje, když nám říká, že vychází ze Silvia Piccolominiho. Jako vrchní velitel křižáků je zmiňován kardinál a „*nejvyšší legát papeže*“ Julian.²⁵⁰ Václav Hájek dodává, že muži páté kruciáty oblehli město Tachov, za účelem jeho brzkého dobytí.²⁵¹ Podle Zachariase Theobalda se další část křižácké armády měla nacházet v okolí Chebu a Kynžvartu, jak zněla dohoda ještě z doby plánování výpravy.²⁵²

Husité prý zjistili, co se během jejich nepřítomnosti u česko-bavorské hranice děje a neprodleně táhli vstříc invazi. Hájek z Libočan tvrdí, že k Domažlicím táhli husité od městečka Chotěšova.²⁵³ V Theobaldově díle *Hussitenkrieg* se dočteme, že s Prokopu Holému a táborům přidali Pražané, kteří se zdržovali v okolí Stříbra.²⁵⁴ Od Hájka víme, že vojsko kruciáty operovalo v prostoru Tachova. Pomocí svých zvědů a špehů se doslechli, že se kališníci blíží, a proto jim vyšli v ústrety. Cestu od Tachova k Domažlicím datuje Václav Hájek z Libočan 13. srpnem.²⁵⁵

²⁴⁴ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, kap. 48.

²⁴⁵ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁴⁶ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, kap. 48.

²⁴⁷ Zacharias Theobald, *Hussitenkrieg*, Hildesheim - New York 1981, s. 385.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Julián Cesarini.

²⁵¹ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁵² Zacharias Theobald, *Hussitenkrieg*, s. 385.

²⁵³ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁵⁴ Zacharias Theobald, *Hussitenkrieg*, s. 385.

²⁵⁵ Tamtéž.

O tom, že by křižáci slyšeli nějaký zpěv či v jaké vzdálenosti poprvé zahlédli svého nepřítele oba kronikáře svorně mlčí. Václav Hájek i Martin Kuthen se shodují, že se obě armády setkali 14. srpna, tedy na Vigílie nanebevzetí Panny Marie. Bojovníci kříže, jakmile zjistili, že se soupeř blíží „*hned své vozy do lesuov a přes hory šikovali.*“²⁵⁶ „*A prve než jich dojeli už Němci Božím jednáním prchli.*“²⁵⁷ Zacharias Theobald píše o strachu tak velkém, že i sama knížata začala pozbývat odvahy.²⁵⁸ Markrabě Braniborský prý utekl přes lesy až Frauenbergu.^{259 260} Křižáci se tedy dali na úprk a aby si vozkové odlehčili ze svých vozů, shazovali z nich věci. Dle Hájka to byly zejména jakési vojenské stany.²⁶¹ Stejný autor nás informuje, že právě se rozpadající kruciáta prchala směrem k Rýzemberku²⁶² a v okolí tohoto hradu je husité dohnali a sebrali jim válečné vozy se vším, co se na nich nacházelo. Prý se jednalo o stříbro, zlato a víno. Toto víno prý husité hojně popíjeli až se dokonce váleli po zemi.²⁶³ Martin Kuthen nepíše, zda mezi kořistí bylo i víno a už vůbec nesoudí, zda byli husité opilí či nikoli, ale vypočítává jinou kořist: „*děl na tři sta a vozů na dva tisíce, mnoho stanů, korouhví, zlata, stříbra, klenotů a jiných drahých věcí.*“²⁶⁴ Asi nejcennějšími předměty byly kardinálská kápě a papežská bula, jež tuto výpravu vyhlašovala.²⁶⁵

Do zajetí samozřejmě nepadli křižáci všichni, ale někteří se spasili útekem jinými cestami. Avšak i oni dle Hájka pociťovali strach. Strach z husitů byl tak veliký, že jim dával tolik síly k úprku, až se zdálo, jakoby jim narostla křídla.²⁶⁶ Ti husité, kteří se neoddávali popíjení vína či ti, kteří již byli opět střízliví, zapalovali střelný prach, jež objevili na získaných vozech. „*A tak tu celú noc rozličný hřmot byl po tiech horách.*“²⁶⁷

Martin Kuthen popisuje i zbylá dvě vojska křížové výpravy, tedy bojovníky z okolí Míšně a šiky rakouského vévody Albrechta Habsburského. „*Toho času Missmaři*“²⁶⁸ *a jiní Němci, kterýž k Žatci přitáhli a zemi hubili zvědévše, co se jest legátovi papežskému a jiným pomocníkům jeho přihodilo, pryč kam kdo věděl*

²⁵⁶ Zacharias Theobald, *Hussitenkrieg*, s. 385.

²⁵⁷ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, kap. 48.

²⁵⁸ Zacharias Theobald, *Hussitenkrieg*, s. 385.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 386.

²⁶⁰ Patrně myšlena Hluboká nad Vltavou.

²⁶¹ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁶² Rýzemberku.

²⁶³ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁶⁴ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, kap. 48.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, list 46.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Míšensťi.

utíkali.“²⁶⁹ Kuthen se zmiňuje i o Albrechtovi Habsburském, který pálil a drancoval v Čechách i na Moravě a který byl husity zahnán zpět za Dunaj.²⁷⁰

Velice zajímavým dílem, které se zásadně liší od předchozích kronik je *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína. Jestliže si nalistujeme datum 14. srpna, můžeme se mimo jiných událostí dočíst o domažlické bitvě. Veleslavín začíná část o páté křížové výpravě vyhlášením klatby a kříže nad Čechami od papeže Evžena, prý pro roztržku v náboženství. Za tím účelem vyslal svého kardinála Juliána, aby výpravu prosadil v Říši. „A tak z Říše z jiných národův sto a třidceti tisíc lidu bojovného se sebralo, krom chasy, formanů a jiné zbeři.“²⁷¹ Opět zde chybí datum, kdy křižáci překročili pohraniční hvozď, ale nechybí informace, že „v městečkách okolo Domažlic činili veliké škody pálením a mordováním.“²⁷² Poté prý oblehli Tachov. Veleslavínův *Kalendář* je prvním pramenem, který nám napovídá, že křižácké vojsko přešlo hranici v okolí Domažlic a rabovalo zde, teprve posléze se přesunulo k Tachovu. Veleslavín hovoří o tom, že u Tachova se doslechli o blížících se husitech a „náramně se ztrašili a nevidouce nepřítelé na utíkání se oddali.“²⁷³ Není zde žádná přesná lokalizace, kde k tomuto útěku mělo dojít, tedy ani zmínka o Domažlicích. Brali-li bychom Veleslavína doslova, museli bychom pak mluvit o jakémsi útěku od Tachova. U bavorského lesa byli vojáci této kruciáty podle Veleslavína dostiženi a husité pak „ukrutně mordovali a jímali.“²⁷⁴ Dále se dozvídáme že se zachránil kardinál Cesarini a přední muži výpravy a kořist husitů čítala 300 kusů děl, 2000 vozů, vojenské stany a drahé kovy, zejména zlato a stříbro.²⁷⁵ Datace porážky je opět den před svátkem Nanebevzetí Panny Marie.

Dalším neobvyklostí, které si u Daniela Adama Veleslavína povšimneme je přímý odkaz na jiná díla, ze kterých čerpal pro tuto část svého *Kalendáře*.²⁷⁶

Netypickým dílem je rodová kronika. Tímto dílem máme na mysli *Paměti* Mikuláše Dačického z Heslova. Se zápisy začali již Mikulášovi předci, avšak až tento kutnohorský měšťan působil jako jakýsi korektor těchto letopisů. Při líčení událostí 1431 nalézáme shodu s texty *Starých letopisů českých*. Kupříkladu: „A do Čech vtrhše,

²⁶⁹ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kronika o založení*, kap. 48.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Daniel Adam z Veleslavína, *Kalendář historický*, s. 430.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž, s. 431.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

vsi a městečka pálili a Tachov město oblehli.“²⁷⁷ a „a vtrhše do země, městečka otevřená i vsi pálili sú a Tachov město oblehli.“²⁷⁸ Únik křižáků se dle Dačického udál k hradu Rýzmberku, avšak ten se prý nachází v bavorských lesích. Čteme-li hodnocení události z pera Mikuláše Dačického, nemůže být pochyb, na jaké straně on či jeho předek stáli: „Byli věrní, stálí, udatní a stateční Čechové.“

Posledním autorem, který se domažlickou „bitvou“ zabývá je Bohuslav Balbín. Ve výboru Balbínova díla, které vyšlo v roce 1986 pod názvem *Krásy a bohatství české země* je několik zmínek o Domažlicích. Na straně 50 popisuje Balbín tzv. zlatou stezku a české království, které je ze všech stran obeháno horami. Tyto hory spolu s průsmyky dokázali dobře využít právě Čechové při bojích s nepřítelem. Balbín doslova píše: „Stačí si přečíst o bojích našeho knížete Břetislava²⁷⁹ i jiných panovníků, obzvláště pak o bojích proti křižákům u Domažlic²⁸⁰, Tachova²⁸¹ a jinde.“²⁸²

Na straně 277 se Bohuslav Balbín zmiňuje o hradu Rýzmberk, který již v jeho době byl jen zříceninou. Roku 1431, píše Balbín, byla pod hradem svedena bitva mezi „křižáky a nekatolíky.“²⁸³ Do stejného místa Balbín zasazuje jakousi další bitvu, která tam byla svedena 22. září 1431 mezi křižáky a husity z Domažlic, Klatov a Sušice. Křižáci prý ustoupili směrem k Horšovskému Týnu, což v husitech zanechalo zdání vítězství. Jelikož se o této zářijové bitvě nemůžeme dočíst v dílech jiných autorů, zejména těch z 15. věku, nabízí se vysvětlení, zda Balbín nespojil historické zmínky o křížové výpravě s nějakou lidovou tradicí. Výsledek této „zářijové bitvy“ byl dle Balbína strašlivý: „Celá cesta k Týnu²⁸⁴ byla tenkrát pokryta mrtvolami a krev stékala potoky od Rýzmberka až po Domažlice.“²⁸⁵

Jan Amos Komenský se detailně nezaobírá ani jednou z pěti křížových výprav proti českým „kacířům“. Ve svém díle *Stručná historie církve slovanské* píše: „Neboť

²⁷⁷ Mikuláš Dačický z Heslova, *Paměti*, Praha 1996.

²⁷⁸ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

²⁷⁹ Bitva u Brůdku 1040. Břetislav I. zde porazil vojska německého císaře Jindřicha III. Černého. Místo střetu je tradičně kladeno ke vsi Brůdek nedaleko Domažlic.

²⁸⁰ 1431.

²⁸¹ Předchozí křížová výprava proti husitům, jež se rozpadla právě u Tachova r. 1427.

²⁸² Bohuslav Balbín, *Krásy a bohatství*, s. 50.

²⁸³ Tamtéž, s. 277.

²⁸⁴ Horšovský Týn.

²⁸⁵ *Krásy a bohatství*, s. 277.

kolikrát se Češi doma svářili a císař je s vojsky ohrožoval, tolikrát uzavřeli mezi sebou mír a společnou zbraní uhájili společnou věc.“

U autorů kronik období raného novověku můžeme pozorovat, jak se postupně vytrácelo povědomí o této páté křížové výpravě. Nejpodrobněji nás zpravují pánové Václav Hájek z Libočan a Martin Kuthen ze Šprinsberka. Čteme-li však obě díla pozorně, zjistíme, že se jedná o kroniky nápadně podobné těm ze století patnáctého. Nebudeme daleko od pravdy prohlásíme-li, že hlavním zdrojem Hájkovi a Kuthenovi byly *Staré letopisy české*.

Další kronikář, Daniel Adam z Veleslavína má ve svém *Historickém kalendáři* jakousi stručnou kompilaci obou předchozích, což ostatně přiznává i v závěru kapitoly, jež se kruciátou zabývá.

Posledním autorem raného novověku, jehož popis události jsme si přiblížili, byl Bohuslav Balbín. K roku 1431 uvádí bitvy dvě, jednu bez přesného data, druhá se prý odehrála 22. září. Obě mají společného to, že se měly odehrát pod hradem Rýzmberkem a poraženi byli křižáci, v prvním případě je porazili „*nekatolíci*“. Zdá se, že Balbín do líčení události promítl nějakou pověst o zářijové bitvě, jež se v 17. století tradovala na Domažlicku. Ústup říšských vojsk lokalizuje k Horšovskému Týnu, což se jeví jako nelogismus, neboť by tak katolíci prchali do vnitrozemí namísto do Bavorska, o němž se ostatní autoři zmiňují.

Kroniky raného novověku, zejména ze 16. století, vynikají oproti svým předchůdkyním jazykovou bohatostí. Díla 15. věku byla většinou strohá, avšak obsahovala více informací.

Autoři píší v 16. a 17. století nepřinášejí žádné nové informace a většina datací mizí. Dříve nezmiňované poznatky přinášejí Balbín a Theobald.²⁸⁶ Tyto nové zprávy musíme brát ovšem z rezervou, jelikož je nenajdeme u žádných předchůdců Bohuslava Balbína a Zachariase Theobalda.

²⁸⁶ Zmínky o bitvě 22. 9. 1431 a o útěku Fridricha Braniborského k Frauenbergu.

III.III. Pojmenování nepřítele v pramenech

Husité, katolíci. Věrní, kacíři... Jak jsou vlastně vojáci (a nejen oni) obou stran nazýváni v pramenech? Má každý autor své specifické pojmenování anebo jsou nějaké ustálené výrazy? Zaměřme svou pozornost tímto směrem a podívejme se, jak o účastnících páté kruciáty hovoří prameny, či spíše ti, kteří je přivedli na svět.

Začněme tentokrát pohledem do řad příznivců papeže, tedy těch, kdož vyhlášení nové křížové výpravy přivítali. Eneáš Silvius Piccolomini. Jak víme, byl Piccolomini katolíkem a proto bude zajímavé sledovat, jak se čeští husité v jeho *Historii české* nazývají, či lépe řečeno jak jsou nazýváni. Po neúspěchu předchozí výpravy začal král Zikmund formovat akci novou. Do Norimberku vyslal papež²⁸⁷ svého zmocněnce, kardinála Juliana Cesariniho, aby „*Čechům vyhlásil vyhlásil válku.*“²⁸⁸ Lotrinský vévoda René²⁸⁹ se „*nemohl proti Čechům vypravit.*“²⁹⁰ Rovněž rakouský vévoda Albrecht²⁹¹ se chystal na novou trestnou výpravu. Jeho úkolem bylo napadení Moravy z jižního směru. Podle Silvia Piccolominiho však nevěděl o posunu data vpádu za hranice svého vévodství a když zjistil, že vojsko z římské říše ještě nedorazilo nemá se s kým spojit, „*ustoupil zpět, protože byl slabší než Češi*“²⁹²

Po překročení pohraničního hvozdu počali křižáci pálit a plenit. „*Konečně kardinál vytrhl v čele početného vojska, vypálil mnoho kacírských vsí a vyvrátil města...*“²⁹³ Zde jsou obyvatelé českého království, přesněji jeho západní části nazýváni kacíři. Velice zajímavá je další informace. V ní se od budoucího papeže Julia II. dovídáme o tom, že své vojsko postavili i Češi²⁹⁴ a „*sebrali oddíly připravené k boji a kde našli obydlí věrných, pustošili je ohněm a mečem.*“²⁹⁵ Zatímco vyznavači kalicha byli v autorově očích i kacíři, naopak katolíci jsou věrní. Označení *věrní* pro své souvěrce užívá Piccolomini i při obhajobě jejich útěku. Jeho vysvětlení je následující: „*Mezitím buď pro zradu ve vojsku věrných, jak se domnívala většina...*“²⁹⁶ Vysvětlení neúspěchu zradou je jistě oblíbeným tématem, na druhou stranu je však třeba uvést, že

²⁸⁷ Martin V.

²⁸⁸ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 145.

²⁸⁹ Ve starším vydání Piccolominiho díla je nazýván Reinhardt.

²⁹⁰ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

²⁹¹ Albrecht Habsburský, pozdější český král.

²⁹² D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Toto své vojsko nepostavili coby reakci na křižácký přechod hranice, ale jako odpověď na zvěsti, že proti nim sbírá nová výprava.

²⁹⁵ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

²⁹⁶ Tamtéž.

druhou alternativu k posouzení nám Piccolomini předkládá „veliký strach, který zaplavil mysl lidí.“²⁹⁷

Protivníci křižáků jsou nazýváni nepřáteli či Čechy. Kromě kacírů vystupují na jednom místě kroniky i coby sirotci.²⁹⁸

Svou stranu vnímal tento autor jak jsme již viděli jako ty „věrné“. Dalším synonymem pro ně je označení „Němci“. „Že by pro Němce bylo potupou...“²⁹⁹, „neboť Němci spoléhají na boj na otevřených pláních...“³⁰⁰

Při výpravě markraběte Albrechta na Moravu je opět užit termín kacír³⁰¹ a při jeho postupu do nitra Moravy „onen národ tak pokořil“³⁰²

V díle Eneáše Silvia Piccolomini nalezneme bohaté názvosloví pro obě zneprátené strany a troufám si tvrdit, že si autor dával pozor, aby se některý výraz neopakoval příliš často a zároveň čtenáře udivil svou bohatou slovní zásobou.

Druhým katolickým autorem, jehož kroniku pro 15. století máme, je katolický voják Bartošek z Drahonic. Narozdíl od předešlého, byl Bartošek Čech a k událostem měl mnohem blíže než Piccolomini. Husité jsou nazýváni coby sirotci, Pražané a táboři. Jejich protivníci, tedy zastánci katolictví jsou nejčastěji označeni za Němce.³⁰³

Bartošek dělí vojska podle velitelů. To je vcelku logické, uvažíme-li že sám byl voják a vyznavač přijímání pod jednou. Když popisuje počátek tažení českého vojska do západních Čech, má pro kališníky jedno velice zajímavé přirovnání: „*Proti nim statečně vytrhli třetí a čtvrtý den před Nanebevzetím Panny Marie [11. a 12. srpna] kněz Prokop a druhý Prokop zvaný Malý se svými vojsky, totiž s tábory, sirotky, viklefisty a Pražany...*“³⁰⁴ S označením viklefisté jsme se u Eneáše Silvia Piccolominiho nesetkali, ale Bartošek z Drahonic jej k roku 1431 použil ještě jednou: „*Toho roku kolem Nanebevstoupení Páně [10. květen] bylo v Praze velké shromáždění viklefistů...*“³⁰⁵. Čteme-li záznamy k tomuto roku dále, dozvíme se, že jakýsi panoš jménem Beneško byl zabit šípy před tvrzí jménem *Viklefisko*, která patřila jakémusi Knankovi a tuto vraždu spáchali sirotci.³⁰⁶

²⁹⁷ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

²⁹⁸ „*Mezi nimi bylo sirotky dobyté a zničeno město Štylperk.*“

²⁹⁹ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 147.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ „*vyrazil proti kacírům*“

³⁰² D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 149.

³⁰³ Např. „*Potom se zmíněná vojska nějakým úskokem vrátila, aby Němci přišli do Čech, jak je psáno níže.*“ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

³⁰⁴ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 251.

³⁰⁶ Tamtéž.

Průběh bitvy líčí jako střetnutí sirotků, Pražanů a táborů s Němci, i když zdůrazňuje, že padli i Italové.³⁰⁷ Dodatkem k této bitvě (nejen u Bartoška) je stručné vyličení událostí na Moravě. Při vpádu markraběte Albrechta Habsburského na území markrabství moravského prý povstala „jakási třetí sekta, říkalo se jim prostřední, protože chtěli, aby se zákonným pánům platily jen zákonné poplatky, jiná nespravedlivá břemena aby pominula, ale tělo Páně aby se podávalo prostým lidem pod obojí způsobou.“³⁰⁸

Při své práci máme k dispozici tři redakce *Starých letopisů českých*. První z nich, tzv. vratislavský rukopis je asi nejstručnější. Ostatní dvě vydání tohoto pramene jsou podrobnější, avšak dozvídáme se z nich v podstatě totožné informace. Husité, tedy domácí obyvatelstvo je zde pojmenováno coby Čechové.³⁰⁹ Jejich soupeři, tedy účastníci křížové výpravy jsou nejčastěji nazýváni Němci.³¹⁰ Vzhledem k tomu, že *Staré rukopisy české* jsou domácí provenience, je patrné že více synonym budou mít křížáci. Když se husité (poprvé) přemístili do prostoru západních Čech, dozvíme se, že tam čekali na „cizí nepřátele“³¹¹, „čekajíce nepřátel cizozemců do země vtrhnutí“³¹², „čekali sú cizozemcův nepřátel.“³¹³ V edici³¹⁴ *Starých letopisů českých* s názvem *Ze starých letopisů českých* se objevuje záznam, že poslové přivezli do Prahy zprávu závažného charakteru: „mnozí Němci a jiní cizinci sbírají silné vojsko a chtějí v tomto roce vpadnout do české země.“³¹⁵

Výsledek páté křížové výpravy hodnotí *Letopisy* tak, že Pán bůh porazil řečený lid německý i jeho biskupy, knížata a tak dále.

Martin Lupáč³¹⁶ ve spise *Hádání o kompaktátech*³¹⁷ z roku 1462 označuje křížácké vojsko pojmem Germáni.³¹⁸ Tuto informaci najdeme ve stati, v níž kardinál Cesarini promlouvá k vojsku a dodává mu odvahy. Kromě již zmíněných Germánů je

³⁰⁷ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Např.: „A když ještě míli Čechové od Němcův byli.“ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

³¹⁰ Např.: „Tu z boží vůle zachvátil Němce tak veliký strach.“ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů českých*, s. 112.

³¹¹ Tamtéž, s. 112.

³¹² František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

³¹³ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor z české literatury*, s. 272.

³¹⁴ Spíše populárně-vědeckého charakteru.

³¹⁵ František Šimek (ed.), *Ze starých letopisů*, s. 112.

³¹⁶ Zemřel roku 1468.

³¹⁷ Originální název zní: *Super responso Pii pape*.

³¹⁸ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš, *Martin Lupáč, Hádání*, s. 18.

zde i zajímavé označení husitů: „...ač Julián legát pěkně prosil, aby neutíkali, prvé nežli by nepřátely viděli a že není slejcháno, aby Germáni kdy z boje a z pole utéci měli a jestliže se na poli neobrání, že ani za zdmi v žádném městě neosedí a že nebojují než proti kacírům a panchartům, kteříž jsou z církve utekli...“³¹⁹

V další části textu jsou obě znesvářené strany nazývány jako *Němci* a *Čechové*.³²⁰ Husité mají v Lupáčově textu další zajímavá jména. Když křižáci překročili hranice: „Čechové věrní, sebravše se což nejvíc mohli, Pánu Bohu se poručili a modlili, tělo a krev Boží každý přijímali.“³²¹ V Lupáčově pohledu byli tedy kališníci ti věrní zastánci křesťanství. Že stáli na „správné straně“ dokládá i na konci kapitoly o událostech roku 1431: „Ačkoliv našich bez počtu, bez míry, bez čísla na mnoho tisíc pro víru a krev Pána našeho Ježíše Krista zhubeno bylo, však vždy naši vítězství s pomocí Boží, plac a daň obdrželi.“³²²

Václav Hájek z Libočan a jeho *Kronika česká*. V tomto díle jsou obě strany označovány jako *Němci*, respektive *Čechové*. V jedné části je však zajímavá poznámka týkající se právě Čechů: „A když žádného lidu českého pod horami nebyti přezwiedieli“³²³ U Němců³²⁴ podobnou zmínku nemáme. Pro Hájka neexistuje dělení na husity a katolíky, ale pouze „jeden“ lid český.

Jestliže dosavadní kronikáři nijak nehýří pojmenováním obou nepřátelských stran, pak v *Písni o vítězství u Domažlic* si pozorný čtenář opravdu počte a přijde na své. Vzdělaný duchovní Vavřinec nám zanechal celou řadu zajímavých přirovnání a označení válečníků.

V první části básni k nám promlouvá autor hlasem Čechie.³²⁵ Jedná se o jakési shrnutí událostí výpravy. V monologu k bohu se vyjadřuje ke křižákům i k husitům. Při převyprávění úprku Čechie říká: „tak rozptýlil jsi davy těch, s nimiž se musel býti Čech.“³²⁶ Čechie stojí na straně kališníků a má jasno v tom, proč byla tato pátá křížová

³¹⁹ A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Martin Lupáč, Hádání*, s. 18.

³²⁰ Tamtéž, s. 18-19.

³²¹ Tamtéž.

³²² Tamtéž, s. 19.

³²³ Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, s. list. 46.

³²⁴ Jak je Hájek pojmenoval.

³²⁵ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 280.

³²⁶ Tamtéž, s. 282.

výprava vyhlášena: „by věrní byli zničeni, kdo vyznávají učení Tvé v jeho čistých základech, ó Učiteli duší všech.“³²⁷

Vavřinec z Březové, či spíše jeho „zástupkyně“ Čechie, nás ujišťuje svou příslušností k husitskému vojsku. V mnoha verších se dočteme, že ta a ta věc byla „naše“³²⁸. „a padli našim do léčí“³²⁹, „vždyť naši bitci nadšeni“³³⁰, „když lid náš hlasně k boji spěl“³³¹. Ale položme si otázku, jak se ona Čechie dívá na své protivníky? Jejich jména jsou pestrá. „Klesají koně Římanů a naši pěší v orkánu se na ty bitce vrhají.“³³² Křižáci jsou zde označeni jako Římané a bitci. Jak víme z průběhu událostí před samotným střetem, křižáci na území západních Čech drancovali a pálili lidská obydlí. Pro Vavřince to jsou „ti, kdo vraždit přišli k nám a loupit chystali se tam.“³³³

Vavřinec je jediným autorem, který se zmiňuje o *křižácích*. Při popisu praporů papežského legáta³³⁴ se Vavřinec zmiňuje, že na nich byly klíče a kříže a tak to bylo u všech „kdo byli v davu křižáckém.“³³⁵ Jedná se o malou, avšak o velice důležitou zmínku. Díky ní víme, že již v 15. století, bezprostředně po oné křížové výpravě³³⁶ proti husitským Čechům (či Čechům, jak kdo chce) se účastníci kruciáty nazývali dnes již naprosto běžným označením *křižáci*.

Zajímavou řečnickou otázku si Vavřinec pokládá při hodnocení křižáckého úprku. Ptá se: „A tohle že jsou rekové, papeže, krále sluhové?“³³⁷

V další části oslavné básně se snaží úprk svého vojska obhájit kardinál Julian Cesarini. Papeži³³⁸ popisuje počáteční hladký průběh trestné výpravy již při překračování hranice. „Tu český národ, který bděl, tam u hranic, jak uviděl takové spousty našich sil, pomezní kraje opustil.“³³⁹ Tato část básně je velice zajímavá, neboť přechází v popis z pohledu husitských nepřátel. Vavřinec zde vkládá do úst přímé řeči jednotlivým postavám.³⁴⁰ Dočteme se o odsudku, který pro svého protivníka měl Cesarini: „A tehdy kacírský ten kmen – co Čech, to pouhý sedlák jen – maličké sebral

³²⁷ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 282.

³²⁸ Čechie a její bojovníci.

³²⁹ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 282.

³³⁰ Tamtéž, s. 283.

³³¹ Tamtéž.

³³² Tamtéž.

³³³ Tamtéž, s. 284.

³³⁴ Juliana Cesariniho.

³³⁵ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285.

³³⁶ Pátá křížová výprava.

³³⁷ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 284.

³³⁸ Evžen IV.

³³⁹ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285.

³⁴⁰ Např. jako kanovník Kosmas ve své *Kronice Čechů*.

vojsko své, bez řádných zbraní, ubohé.“³⁴¹ Kardinálovo vojsko vyčkávalo příchodu svých nepřátel, když jej v dáli uslyšelo: „*ten zhoubný národ pověstný, tak nepřátelský, ničemný.*“³⁴² Při popisu kořisti, jež padla do rukou nepřátel se kardinál Cesarini brání: „*My těchto svatokrádců dav – jak velí církve starý mrav – jsme dali ihned v prokletí.*“³⁴³

Papežský legát Julian shrnuje svůj pohled na Čechy, kteří jej a jeho bojovníky tak hanebně zahnali. „*O jiných věcech mlčím již, však o Češích tu ještě slyš: To nejsou lidé skutečně, však d'ábli jsou to bezpečně a Lyakoni*³⁴⁴ *zuřiví, ti ani hosta neživí, z nich každý – pravá harpyje*³⁴⁵, *jen lidská tvář že na ní je.*“³⁴⁶ Velice zajímavé přirovnání. Nutno podotknout, že vzdělaný Vavřinec citoval úryvky z bible i z antických autorů. Bohužel nemáme ani jedinou indicii, že Julian Cesarini někdy něco podobného pronesl. Nezapomínejme ale, že rovněž Julian byl muž vzdělaný a antické autory zajisté znal³⁴⁷, byl Vavřincovým současníkem a není tudíž vyloučeno, že mohl podobná přirovnání používat i on.

Když Julian shrnuje možná východiska ze situace, ve které se katolická strana nacházela, podal na návrh, aby papež a římská církev uznali tři husitské artikuly. „*Jest nyní dobrozdání mé: dnes uklidnit musíme ten lid tak tvrdý nezdolně a ustoupit mu povolně v té věci artikulů tří.*“³⁴⁸

Papež Evžen Julianovi kontruje a sděluje svůj názor na výsledek výpravy. Rovněž ani on ve Vavřincově podání nemá pro husity pochopení. Podivuje se nad tím, jak tak slavní rytíři a křižáci mohli prchnout před obyčejnými Čechy: „*když táhne jen tak nepatrný, bídný kmen.*“³⁴⁹ Moc dobře ví, jaké se během útěku ztratily cennosti a kárá: „*těch věcí již se zmocnil všech ten selský, věrolomný Čech.*“³⁵⁰

Poražení vůdcové výpravy se snaží ospravedlnit a sdělují shromáždění, že : „*když onen národ zlý, tak proradný a d'ábelský, se rychlým krokem blížil k nám.*“³⁵¹

³⁴¹ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ Tamtéž, s. 286.

³⁴⁴ Lykáón je královská postava z řeckých bájí. Údajně zabil svého nejmladšího syna a připravil jej k hostině, aby poznal božský původ Dia. Vojtěch Zamarovský, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 1982³, s. 271.

³⁴⁵ Rovněž postavy z řecké mytologie. Věřilo se, že se jedná o bytosti, které měly radost z možnosti trápení lidí. Vojtěch Zamarovský, *Bohové a hrdinové antických bájí*, Praha 1982³, s. 167.

³⁴⁶ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 286.

³⁴⁷ O bibli se netřeba zmiňovat.

³⁴⁸ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec Březové, Píseň o vítězství*, s. 287.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 289.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Tamtéž.

Do rozpravy se zapojí i přítomný římský král Zikmund Lucemburský. Neudrží na uzdě svou prchlivou povahu a křižákům vyčíní: „*Ó bezectní vy chlapové, vy svaté říše zběhové, z vás nikdo, ani jako host, ať nejde v lidskou společnost!*“³⁵² Ptá se, kde nechali prapory svých šiků a sám si i odpovídá: „*Ty nechali jste selskému bídnému lidu českému.*“³⁵³

Že jsou Čechové, tedy přesněji husité, selským lidem naznačuje na mnohým místech. Neustálým zdůrazňováním této skutečnosti zvýrazňuje husitské vítězství. Vždyť to musela být opojná představa. Často opravdu chudí sedláci opět porážejí nežádka velice bohaté a dobře vyzbrojené bojovníky z katolických zemí. Bohužel byla tato skutečnost v minulých desetiletích násilně využita k jiným účelům, než byla oslava odražení (nejen) páté křížové výpravy.

Křižáci se nechtějí nechat obvinít ze zbabělosti a počnou Zikmundy vypočítávat jeho neúspěchy v boji s Čechy.³⁵⁴ Při vzpomínce na bitvu u Ústí nad Labem³⁵⁵ připomínají králi, že : „*a mnozí jati, zabiti tam silou kmene selského zlořečeného českého.*“³⁵⁶ Zikmund uzná, že Češi nejsou opravdu snadno porazitelní nepřátele a můžeme si přečíst jeho vyznání: „*Já neprožil jsem takový děj hanby jinde v zemích všech, jak ten, jejž způsobil mi Čech.*“³⁵⁷ A vzápětí dodává, že jej porazili i obávaní Turci, avšak narozdíl od husitů pouze jednou.

Je nasnadě, že svou apologii musel předložit i „světský velitel“ křížové výpravy, braniborský markrabí Fridrich z Hohenzollernu. A to nejen v tom to díle, ale zajisté i ve skutečnosti. Svému králi Zikmundovi sděluje: „*Čechové již sehnali dav sedlácký a početný, ač beze zbraní, ničemný.*“³⁵⁸ Ani Fridrich neopomene zdůraznit, že se vydal do boje s kacíři: „*ti selští kacíři.*“³⁵⁹ Moudrý Zikmund přijme omluvu i od markraběte a pochválí jej, že: „*dosáhl jste záchovy našeho lidu milého.*“³⁶⁰ Fridrich je polichocen a vzápětí dodává: „*Již víte, králi největší, že naprosto nám nesvědčí boj s odpadlickým lidem tím, když d'ábel sám je strážce jim, jenž u nich poctu nalézá, by chránil je jak pavéza!*“³⁶¹ Otázkou ovšem je, zda tito moudří mužové západního křesťanství opravdu

³⁵² J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 290.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ Přesněji řečeno vzpomínají předešlé křížové výpravy.

³⁵⁵ 1426.

³⁵⁶ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 291.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 292.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 293.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 294.

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ Tamtéž.

viděli v husitech ďábly...*Píseň o vítězství u Domažlic* je velice zajímavým dílem bezprostředně reflektující událost ze srpna 1431, avšak přemíra přímé řeči účastníků výpravy je více než kontraproduktivní. Nesmíme neustále pouštět ze zřetele, že vše je jakási fabulace Vavřince z Březové o tom, jak asi říšští katolíci po neúspěšném tažení uvažovali.

..

Účastníci křížové výpravy jsou nejčastěji (nesprávně) nazýváni Němci, zatímco jejich protivníci jsou prostě Češi, Čechové. Muži obou armád jsou však „věrní“. Ať již katolíci jako v kronice Silvia Piccolominiho, či věrní Čechové z kronik domácí provenience. Bartošek z Drahonice užívá označení *viklefisté*, čímž myslí pravděpodobně husity obecně, nezná-li jejich příslušnost k žádnému ze tří hlavních směrů.

Výrazy, jež najdeme v *Písni o vítězství u Domažlic* nemůžeme brát doslova, neboť se jedná vymyšlené dialogy a monology Vavřince z Březové. Často jsou kališníci pojmenováni jako sedláci či selský lid. Důležitější je jméno, tedy spíše označení, které u Vavřince nalézáme pro katolická vojska a tím jsou *křížáci*. Směle tak můžeme označovat účastníky křížových tažení proti husitům, neboť toto pojmenování bylo živé již v 15. století, tedy v době těchto trestných výprav.

III.IV. Odpovědi pramenů na pomocné otázky

Deset otázek bylo vyřčeno a pročetli jsme psané prameny z 15. – 17. století. Podívejme se tedy, jak uspokojivě byly dotazy zodpovězeny a co se nám tedy zachovalo do dnešních dnů o této křížové výpravě.

První otázkou, jež jsme kronikářům, ale zejména jejich dílům položili byla „**V kterých dílech se objevuje jméno Domažlice?**“ Zde by se dozajista slušelo dát přednost Vavřinci z Březové, neboť jeho dílo, ze kterého jsme vycházeli pro období 15. století se jmenuje *Píseň o vítězství u Domažlic*. Pod tímto názvem je báseň hojně rozšířena a také dobře známa. Její plný titul ovšem zní *Píseň přeslavné Koruny české za vítězství, jehož se jí z nebe dostalo u Rýzmberka a Domažlic*. Jméno města Domažlic má tedy jak ve svém oficiálním pojmenování, tak i v tom kráceném, které je pravděpodobně i známější. Na tomto eposu je zajímavá skutečnost, že kromě úvodu se již v textu neobjevuje ani jméno hradu Rýzmberka ani města Domažlic. Její překladatel J. B. Čapek to zdůvodňuje tím, dílo se dochovalo pouze v jediném rukopisu a název je pravděpodobně mladší než dílo samotné.³⁶²

Nejvýznamnější zástupce katolického tábora, pocházejí nadto ze zahraničí, tedy Eneáš Silvius Piccolomini se o Domažlicích nezmiňuje vůbec. Je to pozoruhodné, neboť oproti tomu ví Piccolomini, že husité plenili jakýsi Štylperk. V *Historii české*, jak se toto dílo jmenuje, nenajdeme rovněž zmínku o Rýzmberku.

Staré letopisy české máme k dispozici ve dvou relacích a jedné spíše populární edici. Vratislavský rukopis letopisů již zmínku o Domažlicích a o Rýzmberku obsahuje. Jakýsi úvod k vylíčení děje nás zpravuje, že křížáci vytáhli přes bavorský les do Čech, k Domažlicím.³⁶³ V samotném textu se dočteme, že husité táhli celý den k Domažlicím, bojovat se svým nepřítelem. Jakmile začali křížáci prchat, nejvíce jich prý běželo k Rýzmberku.³⁶⁴ Jiná relace *Starých rukopisů českých* zmiňuje opět Domažlice i Rýzmberk. Opět se jedná o informaci, že husité se vydali vstříc křížákům směrem

³⁶² J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 314.

³⁶³ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

³⁶⁴ Tamtéž.

k Domažlicím a ti poté prchali od Domažlic k Rýzmberku.³⁶⁵ Do třetice si tuto zkazku můžeme ověřit v edici, jež vyšla pod názvem *Ze starých letopisů českých*.³⁶⁶

Bartošek z Drahonice v díle, které se jmenuje *Kronika* píše, že křižáci, jakmile se doslechli o blížících se husitech, prchli lesem za Domažlicemi.³⁶⁷

Kronikář Jednoty bratrské píše, že katolíci vtrhli pod hrad Rýzmberk u Domažlic.³⁶⁸

Kronika česká Václava Hájky z Libočan praví, že husité pochodovali od Chotěšova k Domažlicím.³⁶⁹

Martin Kuthen ze Šprinsberku se zmiňuje, že křižáci v okolí Domažlic plenili a vypalovali městečka a vsi.³⁷⁰ To od něj přebírá i Daniel Adam z Veleslavína do svého *Kalendáře historického*.³⁷¹

Kupodivu Bohuslav Balbín, který psal svá díla v 17. století píše jak o Rýzmberku, tak o Domažlicích. Podle něj jsou od sebe tato místa vzdálena tři míle a krev padlých křižáků pokryla cestu mezi těmito místy.³⁷²

Alespoň o Domažlicích nalezneme zmínku u všech autorů, kromě mistra Vavřince z Březové. O tom, že ke střetu došlo kdesi mezi Domažlicemi a Rýzmberkem nemůže být pochyb, neboť tuto informaci nalézáme ve vratislavském rukopisu *Starých letopisů českých*. Tento rukopis vznikl podle F. M. Bartoše bezprostředně po rozpadu kruciáty a téměř jistě ještě v roce 1431.³⁷³ O Rýzmberku se během let zprávy ztrácejí, aby jej v 17. století „znovuobjevil“ Bohuslav Balbín.

„Jaké bylo složení křižáckého a husitského vojska?“ O tom, že sestava křižáckého vojska byla opravdu pestrá, víme z několika zdrojů. Téměř s jistotou můžeme prohlásit, že páteří křižáckého vojska byli bojovníci z území dnešního Německa. Sem zařaďme ty, o nichž mluví *Staré letopisy české*. Byli prý ze Švábska, z Porýní, okolí Míšně, Bavorska a Saska.³⁷⁴ Další muži pocházeli z francouzsko-německého pomezí a dnešního Beneluxu.³⁷⁵ Vavřinec z Březové zmiňuje i Uhry, což by

³⁶⁵ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor z české literatury*, s. 272.

³⁶⁶ J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů*, s. 112

³⁶⁷ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

³⁶⁸ Tůma Přeloučský, *O původu*, s. 71.

³⁶⁹ Václav Hájek z Libočan, *Kronika česká*, kap. 46.

³⁷⁰ Martin Kuthen ze Šprinsberka, *Kroniky o založení*, kap. 48.

³⁷¹ Daneil Adam z Veleslavína, *Kalendář historický*, s. 430.

³⁷² Bohuslav Balbín, *Krásy a bohatství*, s. 277.

³⁷³ V úvodu této edice. František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. IV.

³⁷⁴ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

³⁷⁵ Staré letopisy zmiňují Holand a Zeeland.

dozajista byli muži krále Zikmunda. Staré letopisy zmiňují vojáky z Říma.³⁷⁶ Bohužel nevíme, zda tím byli míněni vojáci z dnešní Itálie nebo se míní Řím, coby svatá říše římská. O Italech se zmiňuje i Bartošek z Drahonic a dodává, že se jednalo o muže kardinála Cesariniho.³⁷⁷

U husitů máme tento problém jednodušší. Jejich vojsko tvořili muži ze všech tří frakcí, tedy Pražané, sirotci a táborité.

Veliteli obou armád byli Fridrich Braniborský a Julian Cesarini, proti nim řídil husitské šiky Prokop Holý.

„Je toto střetnutí popisováno jako bitva, šarvátka či úprk?“ Kroniky se shodují, že k žádnému velkému boji nedošlo, pomineme-li dramatické líčení Vavřince z Březové. Ve všech dílech je popsána skutečnost, že křižáci prchli před nepřítelem ještě dřív, než k nějakému boji došlo, respektive dříve, než se jejich nepřítel bezprostředně přiblížil. Je ovšem těžké jednoznačně určit, zda se jednalo o bitvu, či menší střet, neboť víme, že husité svého nepřítele napadli a vraždili.

„Jakou kořist husité získali?“ Podle *Starých letopisů českých* získali husité kolem 300 pušek a 2000 vozů. Bartošek z Drahonic zmiňuje i ukořistěná děla.³⁷⁸ Dále to byli dozajista křižáčtí koně, píše o stříbře, zlatě, vínu. Dále je zmiňována bula, ve které byla tato výprava vyhlášena a Vavřinec z Březové dokonce mluví o kardinálském klobouku Juliána Cesariniho.³⁷⁹

„Byli nějakí mrtví?“ Dozajista ano. Kromě křižáků, Bartošek z Drahonic mluví o více než 200 mrtvých katolíků³⁸⁰, kteří padli na útěku či při dopadení je pravděpodobné, že v boji zemřeli i někteří husité. Víme, že během střetu zahynuli členové italské družiny kardinála Cesariniho.

„Skutečně byl před střetem slyšet husitský zpěv?“ O zpěvu před bojem máme zprávu od Vavřince z Březové.³⁸¹ Vavřincova básnická skladba byla napsána

³⁷⁶ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, s. 60.

³⁷⁷ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 285-286.

³⁸⁰ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika*, s. 252.

³⁸¹ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 282.
Tamtéž, s. 291.

bezprostředně po rozdrčení křížové výpravy, je tedy pravděpodobné, že zpěv mohl být skutečně slyšet, avšak nezapomínejme, že celá *Píseň o vítězství u Domažlic* je více umělecké dílo než kronika událostí. Na druhou stranu je téměř jisté, že husité při přesunu k bojišti zpívali některý ze svých chorálů.

„Jaký byl počet obou vojsk?“ Většina pramenů z 15. století se shoduje, že křižáků bylo přes 130.000. Toto číslo však bude značně nadhodnocené, neboť 130.000 bojovníků by byla opravdu obrovská armáda, ne-li největší středověká. Ze stejného důvodu tedy můžeme směle odmítnout 700.000 křižáků, jež nám nabízí Martin Lupáč.³⁸² O tak vysokém počtu křižáků se Eneáš Silvius Piccolomini nezmiňuje, avšak mluví o více než 40.000 jezdců, kteří prý tvořili páteř výpravy.³⁸³

Počet husitů nám zanechal jen Bartošek z Drahonice a to 50.000 pěších bojovníků a 5.000 jezdců.³⁸⁴ Tato čísla se zdají rovněž více než silně nadhodnocena. Nejblíže bude tedy pravděpodobně Petr Čornej, který odhaduje počet obou vojsk na maximálně 30.000.

„Jak je místo střetu lokalizováno?“ Nějaké přesné místo popsáno není. Jak již vyplývá z první otázky, týkající se jména Domažlic, odehrál se střet v okolí tohoto města. Jelikož je v souvislosti s boji zmiňován i nedaleký hrad Rýzmbek, pravděpodobně došlo ke srážce jihovýchodním směrem od Domažlic.

„Datace?“ Kronikáři se shodují, že k onomu střetu došlo v úterý 14. srpna 1431, pravděpodobně odpoledne či v časném večeru. Pramenná datace zní vigilie Nanebevzetí Panny Marie. *Staré letopisy české* zmiňují 17. srpen, ale pravděpodobně se jedná o chybu tisku těchto letopisů, pocházející ze 30. let 20. století. Datace 14. srpna je ještě podle tzv. juliánského kalendáře. Dnešní datací dle kalendáře gregoriánského by se jednalo o 27. srpna.

„Přímý popis srážky křižáckého a husitského vojska?“ Nejpodrobněji nám popis zanechal Vavřinec z Březové. Jedná se o epické dílo, nemůžeme jej tedy brát doslova. Zajímavý je jeho popis, kterak se mnozí křižáci uchýlili na stromy a husité tyto

³⁸² A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Martin Lupáč, Hádání*, s. 18.

³⁸³ D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Eneáš Silvius Piccolomini, Historie*, s. 145.

³⁸⁴ Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonice, Kronika*, s. 252.

stromy poráželi i jejich novými obyvateli.³⁸⁵ Mnohem pravděpodobnější bude verze *Starých letopisů českých*, která nám sděluje, že husité vpadli do zad prchajícím křižákům.³⁸⁶

³⁸⁵ J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství*, s. 283.

³⁸⁶ František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, .s 60.

IV. Srpen 1431 v místní tradici Domažlic

V této kapitole se budeme zabývat způsobem, jakým jsou popsány srpnové události roku 1431 v neoborných monografiích a v tradici města Domažlice.

V roce 2005 vyšla v nakladatelství Baset monumentální publikace s názvem *Český les. Příroda. Historie. Život*. Jak již napovídá sám název, klade si tato publikace za cíl mapování života nejen lidí, ale i přírody, zejména na území bývalých okresů Domažlice a Tachov. Pod dílem je podepsána řada autorů a nás bude zajímat část nazvaná *Husitství, doba poděbradská a jagellonská*³⁸⁷. Kapitulu napsal Tomáš Jílek z pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Křížová výprava je opět číslována jako pátá a počet katolických vojáků je odhadován na 100.000. Dozvídáme se, že po překročení hranic křižáci obléhali město Tachov a vypálili městečko Brod a dalších 200 vesnic. Poté odtáhli k Domažlicím, kde údajně vypálili předměstí a pobořili část hradeb. Husité se pod vedením Prokopa Holého přemístili k Domažlicím ve dnech 12.-14. srpna, o síle 50.000 pěších a 5.000 jízdních mužů a 3.000 válečných vozů. Střet je časově určen 14. hodinou 14. srpna, avšak místo není nijak blíže specifikováno. Celá srážka obou armád je hodnocena slovy: „Z přemístovacího manévru křižáků se rychle stal útěk směrem k zemským hranicím.“³⁸⁸

Tradice vítězného střetu husitů s křižáckou armádou žila v Domažlicích i v dobách před rokem 1989, avšak ne v takové míře, jak by se na první pohled mohlo zdát a pro politickou propagandu byly využívány spíše tradice chodských strážců pohraničních hvozdů, které se uměle roubovaly na útvary Pohraniční stráže, vzniklé po druhé světové válce.

Roku 1985 vyšla brožura s názvem *Třicet let Chodských slavností*³⁸⁹, jež mapuje tuto národopisnou akci mezi lety 1955 až 1984. Chodské slavnosti vznikly v 50. letech 20. století coby protiváha tradiční Vavřínecké poutě konané vždy kolem 10. srpna³⁹⁰. Tyto slavnosti se konají každoročně dodnes, avšak již nemají tak otřesné názvy a

³⁸⁷ Vladislav Dudák – Alice Dudáková a kol., *Český les. Příroda. Historie. Život*, Praha 2005, s. 365-372.

³⁸⁸ *Český les*, s. 366.

³⁸⁹ Věra Závacká, *Třicet let Chodských slavností*, Domažlice 1985.

³⁹⁰ Svátek sv. Vavřínce.

agitační účel.³⁹¹ Na rok 1961 připadalo 530. výročí odražení páté kruciáty do českých zemí. V knížečce o historii slavností se dozvídáme, že od roku 1960 získaly silně politicko-agitační podtext a v tomto duchu se nesla i oslava tohoto výročí. Ona oslava i celé slavnosti se nesly v duchu „*politické manifestace lidu Západočeského kraje, zdůrazňující především boj za uchování světového míru.*“³⁹² Bližší informace o podobě této manifestace se však nedočteme. Půl tisíciletí staré výročí zastínilo 40. jubileum vzniku KSČ...

Logické se jeví, že oslavu si zasloužilo ještě kulatější výročí o dvacet let později, kdy se v roce 1981 slavilo 550. výročí od srpnových událostí. V textu se dozvíme informaci, že se toho léta slavilo jen 30. výročí přijetí zákona o ostraze státní hranice.³⁹³ Doplnující informace o tom, kterak se prodalo 20.000 koláčů je již naprosto bezpředmětná.

Drobnou informaci nalezneme v úvodu této tiskoviny, kde s k letům 1950-1954 dozvíme informace o zhoršující se mezinárodní situaci a o vrcholení boje za mír. V této situaci je zmiňována paralela s rokem 1431, kdy se před branami Domažlic odehrála „*jedna z největších porážek v Čechách.*“³⁹⁴ Je zde ideově silně zabarvené hodnocení křížové výpravy, neboť prý po skončení boje zazněla z Domažlicka „*vroucí mírová výzva k přetavení mečů v pluhy.*“³⁹⁵

V roce 1971 se v Domažlicích slavilo výročí „*1000 let Domažlic. 700 let královského města.* Při té příležitosti vyšla publikace *Domažlice včera, dnes a zítra*, kde ji rovněž zmínka o páté křížové výpravě, která je zde stručně hodnocena coby nejvýznamnější událost husitské doby.³⁹⁶

V pramenech z 15. až 17. století jsme se dozvěděli, že část husitské kořisti (plášť kardinála Cesariniho, bula o vyhlášení výpravy a zlatý kardinálský krucifix) byly vystavovány v Domažlicích. Údajně se tak dalo do 17. století v kostele U Svatých v Domažlicích. Je pravděpodobné, že dotyčné artefakty vzaly za své při požáru kostela v polovině 17. věku.

³⁹¹ Například: „*Od Šumavy k Tatrám zní: Západočeský kraj pevná hráz socialismu a míru.*“

³⁹² *Třicet let Chodských slavností*, s. 36.

³⁹³ Tamtéž, s. 41.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 31.

³⁹⁵ Tamtéž.

³⁹⁶ Josef Kotal (ed.), *Domažlice včera, dnes a zítra*, Domažlice 1972, s. 13.

Zajímavým pramenem hovořícím o domažlických událostech je báseň. Není to však Píseň Vavřince z Březové, ale jedná se o dílo Karla Jaromíra Erbena. Dílo s názvem *Píseň o vítězství u Domažlic léta 1431* není nikterak dlouhá a jedná se o jakousi jednoduchou rýmováčku. „*Měl v jedné ruce krucifix, za sebou Němců sto tisíc.*“ Křižáci jsou nazýváni Němci a vrahy a páchají samé kruté činy. Proti nim vyrazí husité, na pomoc vlasti. „*Čechové když to slyšeli, v hromadu vojska sráželi.*“ Zajímavě popisuje Erben skladbu husitského vojska: „*Jedno to vojsko táboří. Ať vrahy Němce pokoří. Druhé to vojsko sirotci, dobře se zvedli po otci. Třetí to vojsko od Prahy: ať nesou pomstu na vrahy.*“³⁹⁷

V Domažlicích žije rozpad křížové armády z roku 1431 v povědomí místních obyvatel coby „bitva na Baldově“. Baldov je návrší zhruba 2 km od Domažlic, ve výšce 566 m.n.m. Tradice říká, že ke střetu obou armád došlo zde, ačkoliv pro to není žádný byt i nepřímý důkaz.

Dnes na tomto místě stojí malá kaplička z 18. století a podstavec nikdy nedokončeného pomníku této události. Jedná se o kamenný podstavec se jmény významných husitských lokalit³⁹⁸ z období první republiky. Podle původních záměrů měla na podstavci stát socha husity, což nebylo nikdy uskutečněno. Nutno podotknout, že se v současnosti formuje spolek, jež má jako svou náplň realizaci pomníku na baldovském návrší.

Další místo, vážící se dle tradice k páté křížové výpravě se nachází asi 4 km na jihovýchod od Domažlic. Údajně tímto místem prchal kardinál Cesarini a ztratil zde svůj kardinálský klobouk, o kterém se zmiňuje Vavřinec z Březové. Dnes zde stojí klasicistní altán z první poloviny 19. století, jež vznikl z podnětu hraběte Stadiona³⁹⁹ a jež má opravdu tvar připomínající pokrývku hlavy.

Z poloviny 20. století pochází obraz Josefa Šebka uložený v Muzeu Chodská v Domažlicích. Zachycuje autoru představu příjezdu husitů v čele s Prokopem Holým a kořistí do Domažlic. Obraz působí euforisticky a na první pohled zaujme jasně červený kardinálský plášť a klobouk, jež se vyjímají mezi jinak tmavými tóny zbytku obrazu.

³⁹⁷ Karel Dvořák (ed.), *Karel Jaromír Erben, Znění zlatého zvonu*, Praha 1986, s. 179-180.

³⁹⁸ Např. Lipany, Tachov.

³⁹⁹ Jan Filip František Josef hrabě Stadion.

Jak vidno, tradice srpna 1431 v Domažlicích žije, avšak nejedná se o nějakou nadměrnou glorifikaci pozdně středověkých událostí. Povědomí o nich se udržuje, ale neprobíhají její mohutné oslavy jako v dobách první ČSR či není ideově využívána jako v 50. a 60. letech minulého století.

V. Závěr práce

V 15. století bylo povědomí o bitvě živější a informace získané z kronik, pocházejících z tohoto období jsou bohatší. Výpovědi pramenů se ne vždy shodují, což je jedině dobře.

Zajímá-li nás účast na křížové výpravě, dozvídáme se z kronik, alespoň přibližně, z jakých koutů Evropy účastníci pocházeli. Vedle bojovníků ze Svaté říše římské nalézáme po jejich boku muže, jež by dnes pocházeli z Nizozemska či z Belgie, z Itálie či z nějakého nástupnického státu uherského království. Zdá se však, že české katolíky v křížáckém vojsku nenalézáme. Ostatně se jeví více než pravděpodobnou hypotéza, že česká katolická šlechta zůstala v konfliktu neutrální. To ovšem nezabránilo plenění křížácké armády na jejích statcích. Křížáci byli v první řadě vojáci, kteří museli zajistit potravu pro sebe a pro své koně a nemohli rozlišovat, k jaké konfesi se hlásí majitel, jeho zboží právě vyjídají.

O složení husitských oddílů máme poměrně jasno. Jednalo se o tábory, východočeské sirotky, obyvatele hlavního města českého království a o bojovníky, které vyslala šlechta sympatizující s přijímáním pod obojí způsobou.

V čem se shodují prameny pro 15. věk i raný novověk, je počet vojáků katolické strany. Ten je odhadován na 130.000, což je samozřejmě čirý nesmysl. Petr Čornej se domnívá, že křížáků mohlo být kolem 30.000, husitů nepatrně více. Dle Čorneje se jednalo o jedinou křížovou výpravu, při které měli husité početní převahu.

Křížáci po překročení hraničního hvozdu plenili krajinu a vypalovali vesnice a městečka. Nesmíme však zapomínat, že středověké vojsko se chovalo (v podstatě i to novodobé) stejně, ať vyznávalo jakoukoliv podobu náboženství. Navíc kroniky, které jsme měli k dispozici, byly z velké části kališnické, přesněji nekatolické. Ostatně Bartošek z Drahonice nám zanechal informaci o spálené zemi v okolí Plzně, kterou zvolili naopak husité. Beze sporu byli nejvíce dotčeni obyvatelé právě západních Čech a příliš je nezajímalo, zda jim škodu způsobili husité či jejich soupeři, katolíci.

Pátá křížová výprava operovala v prostoru západních Čech, avšak k nějaké rozhodující bitvě nedošlo. Jediným hmatatelným výsledkem bylo obléhání města Tachova, avšak i zde působili účastníci kruciáty značně chaoticky. Zdá se, že křížáci drželi Tachov v šachu jen symbolicky, aby velitelé dokázali svým mužům, že nejsou v Čechách zbytečně.

Následný pochod směrem k Domažlicím jakoby měl jediný účel a to ten, upozornit na sebe a přilákat české obránce. K tomu by křižácké velitele vedly dva důvody. Prvním by byla neukojitelná dychtivost po boji, což se ale zdá nepravděpodobným. Jako druhé vysvětlení se jeví naopak nechut' k boji. Vojevůdci chtěli mít celou věc rychle vyřízenou a uzavřenou. Výjimkou byl nepochybně kardinál Julian Cesarini, jež nebyl kdovíjak zdatný válečník a na bojovém poli nebyl pragmatik. Jako papežský legát věřil v úspěch této výpravy a nepřipouštěl si možnost, že by výprava dopadla v neprospěch katolické strany a římského papeže. Fridrich Braniborský byl naopak válečníkem zkušeným a na podobném podniku nebyl poprvé. Dozajista vycítil, zda má poslední křížová výprava naději na úspěch či nikoli a možná sám chtěl, aby husité o jejím osudu rozhodli co nejdříve.

Jen těžko můžeme odhadnout, jak přemýšlel o této výpravě Prokop Holý, vůdce domácích obránců. Stejně jako Fridrich byl zkušeným válečníkem, ne-li zkušenějším, boj byl jeho téměř každodenní náplní. Zajisté svému vojsku věřil, odrazili již výpravy předešlé, avšak i k Prokopovi musely doléhat zprávy o největší křesťanské armádě, jež se utváří za hranicemi království. I on táhl se svou armádou k Domažlicím s předtuchou, která mu říkala, že již tam, na Chodsku, se rozhodne o celé výpravě. Kdyby náhodou zvítězil Fridrich se svými muži, otevřela by se křižákům cesta do vnitrozemí a do Prahy. Prokop Holý měl však oproti svým soupeřům jednu nezpochybnitelnou výhodu. Měl za sebou poslušnou armádu stmelenou pevnou rukou. Pravda, pomocí *Žižkova vojenského řádu*, ale husity nehnala touha po kořisti, nýbrž touha dokázat všemu křesťanstvu, že nejsou kacíři. A (pravděpodobně) ryze česká armáda se ovládá lépe než ta, jež se tvořena mnohými národy a jednotliví velitelé mají své osobní ambice.

Žádná rozhodující bitva se nekonala a nebyla ani zapotřebí. Stalo se totiž něco, s čímž nepočítal ani Prokop Holý. Křižáci, patrně bez pevné disciplíny, se rozutekli po okolí Domažlic dříve, než mohly zaznít kovové ořesy jejich zbraní. Nejistili jsme sice, zda těsně před tím zaslechli chorál *Kdož jsou boží bojovníci* či jinou válečnou píseň. Zato zvuk koní, bubnů, píšťal a dusot tisíců nohou zajisté ano. Není důležité, zda Cesarini 14. srpna zrána vystoupil na návrší u Domažlic, aby obhlédl situaci a zda dal Fridrich rozkaz ke stavění vozové hradby či nikoli. Důležité je, že prostí křižáčtí válečníci (dají-li se ovšem takto nazvat) patrně ovlivněni zprávami ještě z domova měli pramálo chutě bojovat s pověstnými a neporazitelnými ďábli. Bohužel nám nikde nezůstalo zachováno, co se těmito lidem honilo hlavou, když slyšeli zvěsti o blížícím se

husitském vojsku a když toto vojsko bylo 14. srpna 1431 jen několik kilometrů vzdáleno a stále se kvapně přibližovalo.

Když již byli husité nadohled, zapomněli křižáci na nějakou záchranu všeho křesťanstva před kacíři a hleděli si zachránit, to nejcennější co v ten okamžik měli – své životy. Rozhodně nechtěli zemřít toho srpnového dne a v cizí zemi, daleko od svých rodin a přátel. Již pro ně neexistovalo zlato ani stříbro, nějaká bula, jež způsobila, že se u Domažlic ocitli a ani osobní věci kardinála Cesariniho. Všichni hledali cestu zpět do Bavorska, přesněji do Horní Falce. Připojili se k nim i velitelé výpravy, kterým muselo být u Domažlic jasno, že silou husity k návratu do lůna římské církve nepřinutí a na řadu bude muset přijít vyjednávání a pozvání na probíhající basilejský koncil.

Kroniky pocházející z raného novověku nám žádné nové informace nepřinášejí. Jedná se o spojování zpráv zejména Eneáše Silvia Piccolominiho a *Starých letopisů českých*. Nebudeme-li se dívat jen na výpovědní hodnotu těchto pramenů, naležeme vytríbenou češtinu a bohatý jazyk. Příkladem je kronika Václava Hájka z Libočan.

Žádná bitva u Domažlic se tedy nekonala, avšak výsledek této páté křížové výpravy uspíšil pozvání husitů k rokování na basilejský koncil. K tomuto pozvání by zajisté došlo i bez výpravy, avšak o pár měsíců později. Z hlediska zvrácení poměrů a vývoje v Čechách byla křížová výprava naprosto zbytečná. Zbytečná rozhodně nebyla z dlouhodobého hlediska, neboť v delším časovém horizontu znamenala přijetí kompaktát a ukončení dlouhodobých válek, které sužovali všechny země Koruny české.

VI. Přílohy

Obr. č. 1 – Celkový pohled na město Domažlice z vrchu Baldova.

Obr. č. 2 – Podstavec nedokončeného pomníku na vrchu Baldově.

Obr. č. 3 – Detail pomníku na Baldově s nápisem *Domažlice 14. VIII. 1431.*

Obr. č. 4 – Barokní kaple Nejsvětější Trojice na Baldově.

Baldovské návrší

BITVA U DOMAŽLIC R. 1431

V TÉTO KRAJINĚ POD HRADBAMI KRÁLOVSKÉHO MĚSTA DOMAŽLIC SE ODEHRÁLA V SRPNU 1431 BITVA, V NÍŽ HUSITSKÁ VOJSKA OBRÁTILA NA ÚTĚK 5. KŘIŽÁCKOU VÝPRAVU PROTI KACÍŘSKÝM ČECHŮM.

DNE 1. SRPNA OPUSTILA TATO VÝPRAVA NORIMBERK A VNIKLA DO ČECH. PO MARNÉM OBLÉHÁNÍ TACHOVA ZAMÍŘILI KŘIŽÁCI VE TŘECH PROUDECH K HUSITSKÝM DOMAŽLICŮM. TOTO OBLEŽENÉ MĚSTO SE OCITLO V TÍSNI A NETRPĚLIVĚ OČEKÁVALO POMOC. PROKOP VELIKÝ SHROMÁŽDIL SVÁ VOJSKA U KARLŠTEJNU A JIŽ 13. SRPNA STÁL SE SVÝMI U CHOTĚŠOVSKÉHO KLÁŠTERA. OSTRÝM POCHODEM VYRAZIL DOMAŽLICŮM NA POMOC.

DNE 14. SRPNA VYSTOUPIL KARDINÁL JULIÁN CESARINI NA BLÍZKÉ NÁVRŠÍ, ABY SE SVÝM DOPROVODEM POSOUDIL BOJOVOU SITUACI. PŘEKVAPIL JE POHYB KŘIŽÁCKÝCH ÚTVARŮ NA ÚSTUPOVÉ CESTĚ DO VŠERUBSKÉHO PRŮSMYKU. BYLA TO NEDOJEDNANÁ OPERACE, KTERÁ MĚLA PŘEMÍSTIT NĚKTERÉ ODDÍLY VSTRČIT OČEKÁVANÉMU HUSITSKÉMU ÚTOKU. MNOZÍ KŘIŽÁČTÍ VŮDCOVÉ TO POKLÁDALI ZA POČÁTEK ÚSTUPU A POSLÉZE ÚTĚKU PŘED OBÁVANÝM NEPŘÍTELEM, JEHOŽ BOJOVNÍCI SE JIŽ ZDÁLKY BLÍŽILI SE ZPĚVEM O BOŽÍCH BOJOVNÍCÍCH. KŘIŽÁKŮ SE ZMOCNILA OBROVSKÁ PANIKA. PŘES ROZKAZY, HROZBY I PROSBY VELITELŮ SE DALI NA ZMATENÝ ÚPRK. JEJICH HLAVNÍ PROUD SE VALIL KE HRADU RÝZMBERKU A K POHRANIČNÍMU LESU. SÁM KARDINÁL BYL VYVEDEN V PŘESTROJENÍ ZA PROSTÉHO BOJOVNÍKA ZA POMEZNÍ HVOZD AŽ U TVRZE OPÁLKY.

POD RÝZMBERKEM SE UTKALA HUSITSKÁ JÍZDA S MALÝM ODPOREM KARDINÁLOVY GARDY, KTEROU PAK PRONÁSLEDOVALA AŽ ZA HRAD PUŠPERK. HUSITSKÉ VOJSKO ZVÍTĚŽILO BEZ VĚTŠÍCH ZTRÁT NAD VELIKOU PŘESILOU A ZMOCNILO SE ZNAČNÉ KOŘISTI. PO TOMTO DOMAŽLICKÉM TRIUMFU BYL PROKOP VELIKÝ UZNÁN ZA ROVNOCENNÉHO ÚČASTNÍKA JEDNÁNÍ BASILEJSKÉHO KONCILU.

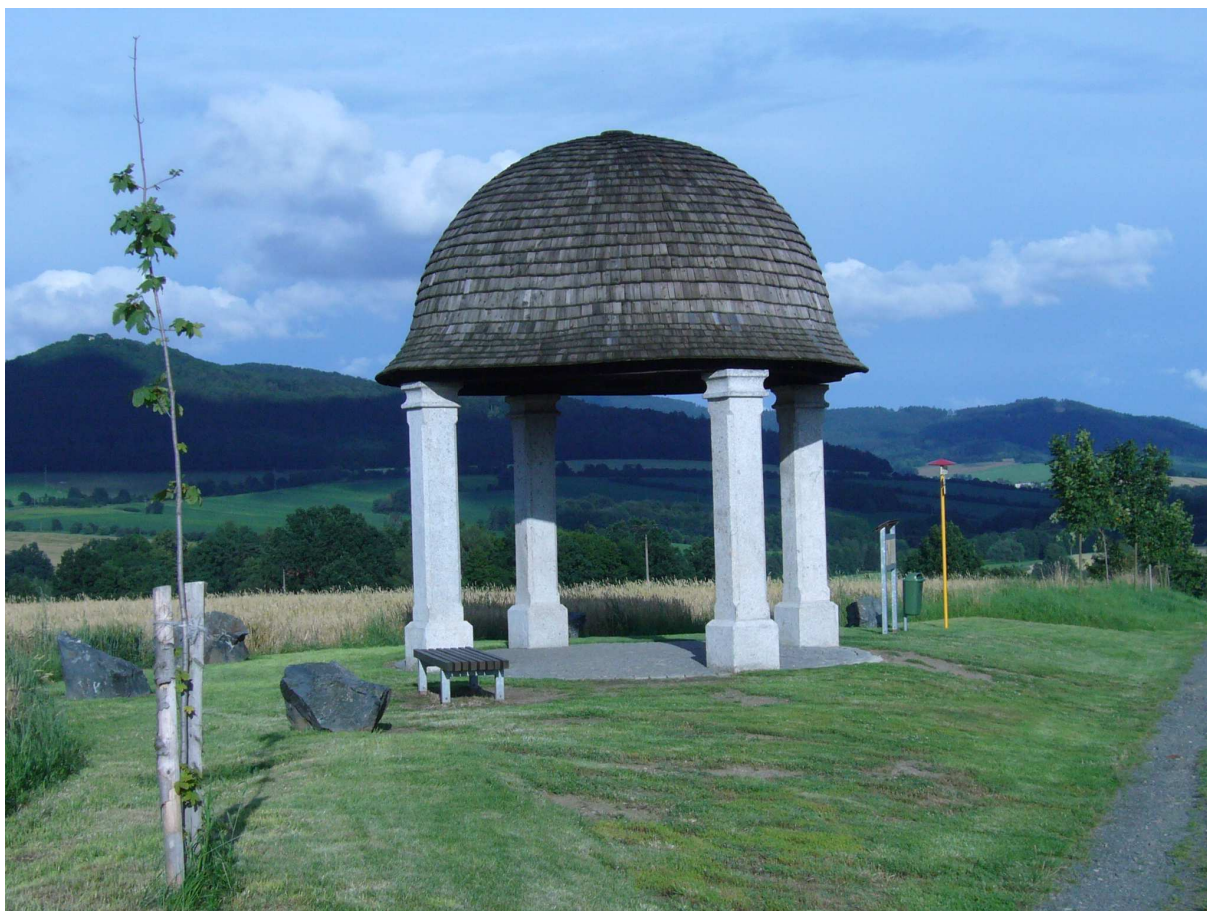
V R. 1931 BYLO VZPOMENUTO TĚTO SLAVNÉ HISTORICKÉ UDÁLOSTI OSLAVOU, PŘI NÍŽ BYLY DO ZÁKLADU PLÁNOVANÉHO PAMÁTNÍKU NA TOMTO MÍSTĚ, KDE PODLE TRADICE ZMATENÝ KARDINÁL CESARINI ZTRATIL SVŮJ KLOBOUK, VSAZENY KAMENY Z JINÝCH HUSITSKÝCH BOJIŠŤ.

R. 2003

ODBOR KLUBU ČESKÝCH TURISTŮ
DOMAŽLICE

KOREKT
REKLAMA

Obr. č. 5 – Text umístěný na zdi baldovské kaple. Odkazuje na místní tradici této události.

Obr. č. 6 – Dřevěný gloriet zvaný *Klobouk* postavený v místě, kde podle pověsti ztratil kardinál Cesarini svůj klobouk při útěku z bojiště.

Obr. č. 7 – Detail výzdoby domažlické radnice.

Obr. č. 8 – *Příjezd Prokopa Holého do Domažlic*. Obraz Jana Šebka z poloviny 20. století, uložený v Muzeu Chodska v Domažlicích.

Obr. č. 9 – Detail obrazu Jana Šebka.

Obr. č. 10 – Zalesněný vrchol se zbytky hradu Rýzmborkem, o němž se zmiňují středověké kroniky.

Obr. č. 11 – Kardinál Cesarini ztrácí na útěku svůj klobouk. Událost v představě Mikuláše Alše.

Obr. č. 12 – Střet husitů s křižáky očima Josefa Mathausera.

VI.I Seznam příloh

1. Celkový pohled na město Domažlice z vrchu Baldova.
2. Podstavec nedokončeného pomníku na vrchu Baldově.
3. Detail pomníku na Baldově s nápisem *Domažlice 14. VIII. 1431*
4. Barokní kaple Nejsvětější Trojice na Baldově.
5. Text umístěný na zdi baldovské kaple.
6. Dřevěný gloriét zvaný *Klobouk*.
7. Detail výzdoby domažlické radnice.
8. *Příjezd Prokopa Holého do Domažlic*.
9. Detail obrazu *Příjezd Prokopa Holého do Domažlic*.
10. Vrch se zbytky Rýzmborku.
11. Kardinál Cesarini ztrácí klobouk.
12. Bitva u Domažlic.

Poznámka - Přílohy 11 a 12 jsou převzaty z následujících internetových odkazů:

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/90/Josef_Mathauser_-
_Bitva_u_Domažlic.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/90/Josef_Mathauser_-_Bitva_u_Domažlic.jpg)

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0a/Mikoláš_Aleš_Bitva_u_Domažli
c.gif](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0a/Mikoláš_Aleš_Bitva_u_Domažlic.gif)

VII. Seznam pramenů a literatury

VII.I Prameny

VII.II.Dobové tisky

Václav Hájek z Libočan, *Kronyka česká*, Praha 1541.

VII.III.Edice pramenů

J. B. Čapek (ed.), *Vavřinec z Březové, Píseň o vítězství u Domažlic*, Praha 1979.

František Šimek (ed.), *Staré letopisy české*, Praha 1937.

J. Porák – J. Kašpar (edd.), *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980.

B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka (edd.), *Výbor z české literatury doby husitské I*, Praha 1963.

Ivan Hlaváček (ed.), *Bartošek z Drahonic, Kronika, Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha 1981.

Amadeo Molnár (ed.), *Husitské manifesty*, Praha 1986.

D. Martínková – A. Hadravová – J. Matl (edd.), *Aeneae Silvii, Historia Bohemica / Enea Silvio, Historie česká*, Praha 1998.

A. Císařová-Kolářová – F. M. Bartoš (edd.), *Martin Lupáč, Hádání o kompaktáta*, Praha 1953.

František Palacký (ed.), *Psaní česká císaře Zikmunda od roku 1414 do 1437*, Praha 1840 (= Archiv český 1).

Tůma Přeloučský, *O původu Jednoty bratrské a o chudých lidech*, Praha 1947.

Zdeněk V. Tobolka (ed.), *Martin Kuthen ze Šprinsberka, Kronika o založení České země*, Praha 1929 (= Monumenta Bohemiae typographica 7a).

Bedřich Kočí (ed.), *Daniel Adam z Veleslavína, Kalendář historický*, Praha 1920 (= Akademická knihovna 4).

E. Beyreuther – G. Meyer – A. Molnár (edd.), *Zacharias Theobald, Hussitenkrieg*, Hildesheim – New York 1981.

Jiří Mikulec (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, Praha 1996.

Helena Businská (ed.), *Bohuslav Balbín, Krásky a bohatství české země, Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého*, Praha 1986.

Josef Hendrich (ed.), *Jan Amos Komenský, Stručná historie církve slovanské*, Praha 1941 (= Odkaz minulosti české 7).

VII.IV. Literatura

František Michálek Bartoš, *České dějiny II, Část VIII, Husitská revoluce II: Vláda bratrstev a její pád 1426 – 1437*, Praha 1966.

Wilhelm Baum, *Císař Zikmund: Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996.

Petr Čornej, *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402 – 1437*, Praha-Litomyšl 2000.

Vladislav Dudák – Alice Dudáková a kol., *Český les. Příroda. Historie. Život*, Praha 2005.

František Kavka, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998.

Jiří Kejř, *Husité*, Praha 1984.

Josef Kotal (ed.), *Domažlice včera, dnes a zítra*, Domažlice 1972.

Jan Kumpera, *Dějiny západních Čech. Od pravěku do poloviny 18. století*, Plzeň 2004.

Arnošt Kraus, *Husitství v literatuře, zejména německé. Husitství v prvních dvou století svých*, Praha 1917.

Josef Macek, *Husitství*, in: František Kavka (ed.), *Dějiny Československa do roku 1437*, Praha 1961.

František Palacký, *Dějiny národa českého v Čechách i v Moravě*, Praha 1998.

František Roubík, *Dějiny chodů*, Praha 1931.

František Šmahel, *Husitská revoluce III. Kronika vymknutá z kloubů*, Praha 1993.

Rudolf Urbánek, *Bitva u Domažlic 1431*, Praha 1932.

Věra Závacká, *Třicet let Chodských slavností*, Domažlice 1985.